

Sinä se oletkin se tuttu äijä hiihtelemässä

Kertojan tulkintojen välittyminen ja modaalisuus
uskomuskertomuksessa

Vilina Tolvanen

Sivuaineen tutkielma

Turun yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Suomen kieli

Kesäkuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

TOLVANEN, VILIINA: Sinä se oletkin se tuttu äijä hiihtelemässä. Kertojan tulkintojen välittyminen ja modaalisuus uskomuskertomuksessa.

Tutkielma, 48 s., 5 liites.

Suomen kieli

Kesäkuu 2014

Tässä tutkielmassa analysoin kertomusten merkityksen muodostumista ja sitä, miten kertoja ilmaisee suhtautumistaan kertomaansa. Tarkastelen tätä modaalisuuden ilmaisemista kertomusskeeman ja kertomuksen syntaktisten rakenteiden näkökulmasta. Tutkimuksessani modaalisuus on kiinnostavaa, koska aineistonani on erään uskomuskertomuksen toisinnot, eli kertomus käsittelee yliluonnollisia kokemuksia. Käyttämäni aineisto on alun perin tallennettu folkloristiikan tutkimusprojektissa. Valitsemalla tämän aineiston haluan tuoda kulttuurintutkimuksen arkistomateriaalin kielitieteellisen tutkimuksen piiriin.

Modaalisuutta tarkastelemalla pyrin hahmottelemaan, miten kertoja välittää tulkintojaan ja kertomuksen merkitys muodostuu. Tekstilingvistiikan alaan kuuluvan tutkimukseni teoreettinen tausta on laaja ja moninäkökulmainen – sovellan tutkimuksessani keskustelunanalyysia, narratologiaa ja diskurssianalyysia – mikä mahdollistaa tutkimuskohteen monipuolisen ja syvällisen tarkastelun. Tutkimuksessa on läsnä myös semantiikka ja pragmatiikka.

Analysoimani kertomusten perusteella kertojan näkökulma ja suhtautuminen kertomaansa pysyy, mutta kerronnassa korostuvat seikat vaihtelevat kerronnan tavoitteiden mukaan. Tutkimuksessani olen analysoinut kertomuksen jäsentymistä skemaattisiksi jaksoiksi ja näitä jaksoja erottelevia kerronnan keinoja. Olen kiinnittänyt huomiota myös kerronnan virrasta poikkeaviin kohtiin, joissa juonen eteneminen keskeytyy tai hidastuu.

Avainsanat: kerronta, modaalisuus, merkitys, tulkinta, lauseoppi, referointi, kertomukset, uskomusperinne, folklore

Sisällys

1. Johdanto	2
1.1. Tutkimuksen tavoitteet ja tausta.....	3
1.2. Tutkimuksen terminologiaa ja käsitteitä	6
1.3. Tutkimusaineisto	7
2. Kertomukset ja kerronta tutkimuskohteena	8
2.1. Kertomus kontekstissään ja keskustelun osana	8
2.2. Kertomuksen ja kerronnan rakenne.....	14
2.3. Kertojan tulkinnat kertomuksesta ja keinot välittää tulkintojaan.....	19
2.4. Tutkimusmenetelmät	23
3. Kertomuksen tulkinnan ja merkityksen muodostuminen	25
3.1. Kertomukseen johtavat seikat.....	25
3.2. Kertomuksen rakenneosat ja niiden jäsentyminen	28
3.3. Kerrontaa hidastavat ja juonen pysäyttävät elementit	34
3.4. Modalisuus kerronnassa	40
4. Päätelmät	43
Lähteet	45

LIITTEET

1. Johdanto

"Throughout the telling – – narrators seek not only to explain an experience but to guard it from hostile criticism and protect their version of the truth, steering their audience to share their interpretation and their philosophy."

Näin kirjoittaa yhdysvaltalainen kielen- ja kulttuurintutkija Gillian Bennett ylikuulattujen tai muuten arkojen, merkittävien seikkojen kertomisesta. (Bennett 1986, 432.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen juuri tätä kertojan tulkintojen välittymistä uskomusperinteessä. Keskityn analysoimaan kertojan kielenkäyttöä ja kertomuksen rakenteita, niiden variaatioita ja pysyvyyttä kertomuksen eri osissa. Tutkimusaineistoni muodostuu erään tenonsaamelaisen kertomuksen toisinoista.

Kertomukset ovat tiedon ja kokemusten välittämistä ihmiseltä toiselle. Kertomus ei ole mitä tahansa kerrottua, vaan kerrotun täytyy täyttää tietyt ehdot ollakseen kertomus. Se, mitä kertomuksella tarkoitetaan tai minä kertomus käsitetään, vaihtelee eri tieteenaloilla. Esimerkiksi folkloristi Anna-Leena Siikalan mukaan kertomus tunnustetaan kertomukseksi juonen perusteella (Siikala 1997, 98), mutta yhtäläillä kertomusta on määritelty rakenteen perusteella, kuten strukturalistit ovat tehneet (ks. esim. Koski 2007a, 4–5). Sosiolingvisti William Labov taas esittää, että kertomus voi pienimmillään muodostua kahdesta toisiinsa nähden temporaalisesti järjestyneestä lauseesta (Labov 1972, 361–362). Eri tieteenalojen välisiä näkemuseroja kertomuksen käsitteestä ja sen saamista merkityksistä esittelee Kaarina Kosken katsausartikkeli vuodelta 2007. Hän nostaa esille myös narratiivisuuden eli kerronnallisuuden käsitteen, jolla tarkoitetaan niitä tekstin ominaisuuksia ja piirteitä, joiden avulla kertomus tunnustetaan kertomukseksi. (Koski 2007a.) Omassa tutkielmassani kertomus tarkoittaa tiettyä juonellista ja sisällöllistä kokonaisuutta, joka voidaan kertoa joko kokonaisuena niin sanottuna hyvämuotoisena¹ kertomuksena tai vain raportoivana viitekertomuksena.

Kertomukset esiintyvät lähes aina osana keskustelua. Kielitieteessä keskustelua on tutkittu viitisenkymmentä vuotta, ja tutkimuksen uranuurtajana pidetään yhdysvaltalaista Harvey Sacksia. Sacksin keskeinen ajatus on, että keskustelu on tiettyjen normien mu-

---

¹ Hyvämuotoinen (fully-formed) kertomus noudattaa täydellisesti lineaarista labovilaista kertomusskeemaa.

kaista jäsentynyttä toimintaa. Keskustelu rakentuu vuoroista, jotka asettuvat keskustelun sekvensseiksi tiettyjen normien mukaan. Sekvenssijäsennyksessä edeltävä vuoro määrittää, minkälaisen vuoron se voi parikseen saada. Lisäksi vuorotteluun liittyy korjausmahdollisuus. (Sacks 1992a ja b; Hakulinen 1997a, 13–17.) Kertomusten ja kerronnan kannalta kiinnostavaa on nimenomaan se, miten vuorottelusta siirrytään kerrontaan. Kiinnostavan näkökulman tuo myös sekvenssijäsennys, joka on läheinen mutta erilähtökohtainen labovilaiseksi kutsutun kertomusskeeman kanssa, sillä molemmat tarkastelevat kertomuksen ja kerronnan osien järjestymistä.

Folkloristiikassa kertomuksia on tavattu luokitella lajeihin, joita ovat muun muassa myytit, tarinat, sadut, kaskut ja vitsit. Kullakin kertomusperinteen lajilla on omat sisällölliset, rakenteelliset ja tyyllilliset ominaispiirteensä. Lajien erottelu ja tunnistaminen ei ole yksiselitteistä, ja lajimääritelmistä käydään jatkuvaa keskustelua kertomusperinteen muuttuessa. (Mm. Kaivola-Bregenhøj 1988, 7–8.) Kertomusten eroavaisuuksilla ja eri lajeiksi hahmottamisella on osansa kertomusten tulkinnassa ja merkityksen määrittämisessä yhteisössä.

1.1. Tutkimuksen tavoitteet ja tausta

Tutkielmassani analysoin kertomusten merkityksen muodostumista ja sitä, miten kertoja ilmaisee suhtautumistaan kertomukseensa ja miten se kielellistyy. Omassa tutkimuksessani kertojan suhtautumisen ilmaiseminen on erityisen kiinnostavaa, koska aineistoni kertomukset käsittelevä yliluonnollisia kokemuksia ja ovat siten hieman arkaluontoisia. Kertojan suhtautumiseen pääsen käsiksi tarkastelemalla, miten kertoja esittää arvionsa ja kommentoi kertomustaan, ja tästä pääsen edelleen merkityksen muodostumisen jäljille. Keskityn tutkimuksessani nimenomaan epäsuoriin arvioihin ja kommentteihin, joita tarkastelen kielen rakenteiden ennen muuta syntaktisten ominaisuuksien avulla.

Aiheeseen minua innoitti Turun yliopiston folkloristiikan oppiaineessa tehty mittava Talvadas-projekti, jonka aineistoa, muun muassa kertomuksia, on valtavasti tutkimatta kulttuurien tutkimuksen Kultut-arkistossa. Suomen kielen oppiaineessa kuten laajemminkin kielitieteen puolella on kulttuurintutkimuksen arkistomateriaalia hyödynnetty harmillisen vähän ottaen huomioon, että aineistot soveltuvat sekä

tekstilingvistiseen että variaation tutkimukseen. Tutkimukseni piilotavoitteena on siis tuoda kulttuurintutkimuksen aineistot kielitieteellisen tutkimuksen materiaaliksi ja kielitieteilijöiden tietoisuuteen. Etnografisissa haastatteluissa kieleen ei ole haastattelutilanteessa kiinnitetty huomiota, jolloin kieli voi olla ikään kuin aidompaa kuin kielitieteellisessä haastattelussa.² Oman tutkimukseni aineistoksi olen valinnut Talvadas-projektin materiaaleista yhden kertomuksen toisinnot, jotka yhteisön perinnettä hyvin tuntenut Ola Samuel Rasmus on kertonut.

Turun yliopiston Talvadas-projekti käynnistyi vuonna 1965 folkloristiikan paradigmanmuutoksen myötä, kun kiinnostus folkloresta kulttuurisena viestimänä heräsi.³ Aktiivisinta kenttätö oli vuosina 1967–1970, jolloin tavoitteena oli Talvadas-kylän suullisen perinteen kokonaisvaltainen dokumentointi. Vuosina 1972–1973 tehdyt haastattelut keskittyvät lestadiolaisuuteen ja kirkollisiin traditioihin. Talvadaukseen on tehty myös kaksi seurantajaksoa: ensimmäinen vuonna 1975 ja toinen vuosina 2001–2004. Kultut-arkistoon haastatteluaineistoa on tallennettu yhteensä 593 arkistointinumeroa. (Enges 2012, 16–17.)

Tekstilingvistiikan alaan kuuluva tutkimukseni sivuaa pääainettani folkloristiikkaa, jossa kertomusanalyysi on yksi merkittävä tutkimusala. Tärkein lähde tutkimukselleni on folkloristi Pasi Engesin väitöskirja (2012), jossa Enges analysoi uskomuskertomusten sisältöä, rakennetta, sanastoa ja tilanteista vaihtelua tähdäten perinteen käyttötapojen ja merkitysten selvittämiseen sekä tarkastelee kertomuksista esitettyjä arvioita ja tulkintoja. Tarkastelen osin samoja asioita, mutta tutkimukseni tavoitteet ovat kapeammat ja kieli- tai tekstikeskeiset; tavoitteenani on mennä syvemmälle kielellisellä tasolla ja siten syventää tietämystä merkityksen muodostumisesta ja siihen vaikuttavista kielellisistä tekijöistä tapausesimerkkien avulla. Tutkimuksessani tarkastelen yhden kertomuksen toisintojen välisiä kielellisiä eroja ja niiden mahdollisesti synnyttämää merkityksen ja tulkinnan variaatiota. Teen siis tekstilingvististä tapaustutkimusta, jossa hyödynnän myös diskurssianalyysia.

---

² Muun muassa kielitieteilijä Sara Routarinne huomauttaa, että kielentutkijoiden tekemät haastattelut ovat ongelmallisia aineiston aitouden näkökulmasta, sillä "keskustelut on voitu käydä 'vain' kielenaineksen kirvoittamiseksi" (Routarinne 2003, 32).

³ Aiemmin folkloristiikassa keskityttiin lähinnä kansanrunouden vertailevaan tutkimiseen ja vanhaan, "arvokkaaseen" perinteeseen. Uudessa suuntauksessa painottuivat kenttätö ja esitystilanne, ja tutkimusta tehtiin siis kirjojen sijaan yhteisön parissa. (Mm. Kaivola-Bregenhøj 1988, 7; Enges 2012.)

Väitöskirjassaan Pasi Enges jäljittää tenonsaamelaisen uskomusperinteen elämäskerronnan totuusarvoa kertojalleen ja näkemyksen välittämistä kolmella tasolla. Hän tarkastelee kertomusten ilmissisällön yksityiskohtia sekä kertomusten eksplisiittistä metakerrontaa ja implisiittistä metakommunikaatiota. Tällainen kertomussisältöä tarkempi analyysi paljastaa sellaisia merkityksiä ja piirteitä, jotka jäävät piiloon sisältöön keskityttäessä. Näennäisesti samanlaiset kertomukset saavat tarkemmassa analyysissä erilaiset tulkinnat: toinen on todellinen kokemus, toinen taitavan kertoja sepittämä perinneparodia. Ilmissisällön runsaat, yksityiskohtaiset kuvailut viestivät totuudellisuudesta, mutta voivat kuulua myös muuhun kerrontaan. Metakerronnalliset ja -kommunikatiiviset keinot puolestaan paljastavat kertojan arvioita ja kommentteja kertomuksestaan. (Enges 2012, 105–106.) Koko Talvadas-aineistossa Rasmus-suvun elämäskertomuksissa metakerrontaa on niukasti, sillä eksplisiittisiä kommentteja ei haastatteluissa juurikaan pyydetty (Enges 2012, 155).

Kevuoman vainaja -kertomusta⁴ Enges on tarkastellut tilannekohtaisen variaation näkökulmasta. Hänen analyysinsä muodostaa pohjan omalle tarkemmalle kielitieteelliselle analyysilleni. Engesin vertailu perustuu saman kertomuksen erilaisiin esityskertoihin ja eri toisinoissa esiin nouseviin uskomuksellisiin piirteisiin. Hän on tehnyt joitakin melko ylimalkaisia havaintoja myös kielestä. Enges toteaa, että kertomustoisinnot kuvaavat uskomusperinteen tilannekohtaista variaatiota hyvin ja toisinoista välittyy keskenään sama sisältö ja kertojan usko tapahtuneeseen. Kertomustoisinoista käy ilmi myös se, että vaikka toisintojen sisältö ja muoto vaihtelevat, kertojan vakava asennoituminen vainajaelämykseen säilyy, minkä perusteeksi Enges toteaa kansanuskon yleisen käsityksen hautaamattomien vainajien rauhattomuudesta. (Enges 2012, 244.) Omaa tutkimusasetelmaani lähelle tulee Engesin Talvadas-aineiston "Olavi, Olavi" -kertomuksen analyysi, jossa hän erittelee kerrotun totuudellisuuteen viittaavia kerronnan keinoja. Totuusarvoa hän jäljittää kertomuksen rakenteen ja kertojaposition avulla. (Enges 2012, 102–105, 186–191.)

Enges on jakanut kertomukset toisintokohtaisiksi analyysiyksiköiksi, joilla hän analyysissään viittaa kertomuksen tiettyihin kohtiin. (Enges 2012, 162–164, 178–179.) Olen merkinnyt litteraatioihini ja siten myös erimerkkeihini Engesin analyysiyksiköt,

---

⁴ Pasi Enges on väitöskirjassaan nimennyt kunkin Rasmus-suvun elämäskertomuksen sen päämotiivin mukaisesti (Enges 2012, 162).

jotta molempien tutkimusten Kevovuoman vainaja -kertomuksen analyysit ovat verrattavissa keskenään ja niitä on näppärämpi tarkastella yhdessä.

1.2. Tutkimuksen terminologiaa ja käsitteitä

Tutkimukseni terminologia jakaantuu karkeasti kahtia: tutkimuskohteen käsitteistöön sekä teoreettisiin ja metodologisiin käsitteisiin. Uskomusperinne on tutkimukseni kertomuksille eräänlainen kattotermi. Kaikelle uskomusperinteelle yhteistä on yliluonnolliset elementit.⁵ Uskomustarinat ovat totena kerrottuja, jonkin tietyn tapauksen tai tapahtumakulun melko kiinteämuotoisia kuvauksia. Toinen uskomusperinteen kertomuslaji on memoraatti, joka tarkoittaa henkilökohtaista kokemuskertomusta yliluonnollisen kohtaamisesta. Muodoltaan memoraatti voi lähentyä kiinteämuotoista tarinaa. (Perinteeterminologia.) Saamelaisen perinteen kertomukset *muitalus*, *máinnas* ja *cuvvcas* erottuvat toisistaan totuusarvonsa mukaan: *Muitalus* kerrotaan todella tapahtuneena ja siihen uskotaan täysin. *Máinnas* sisältää jo hieman totuuden paisuttelua ja fantasia-aineistoa, kun taas *cuvvcas* on silkkaa satua. (Esim. Huuskonen 2004, 119.) Aineistoni kertomustoisinnot ovat *muitaluksia*. Kertomuksissa esiintyvät uskomusolennot esittelen kertomusten yhteydessä.

Teoreettisia ja metodologisia keskeiskäsitteitä ovat rakenteen kannalta kertomusskeema ja sekvenssijäsennys, joita avaam luvussa 2.3. Pragmatiikkaa ja kertomusten erilaisia merkityksiä tarkastelen luvussa 2.2. Myös paralingvistisuus eli varsinaisen leksikaalisen ilmaisun ulkopuoliset kieleen vaikuttavat seikat kuten prosodia, naurahdukset ja tauot sekä koodi ja koodinvaihto tulevat esiin teorialuvussa. Analyysiluvussa rakenteen hahmottamiseen liittyviä käsitteitä ovat syntaksi ja erityisesti referointi johtoilmauksineen. Analyysiluvussa kielellistä puolta avaa myös modaalisuus, joka liittyy semantiikkaan ja pragmatiikkaan ja tarkoittaa nimenomaan arvioivia ilmauksia. Tutkimusmenetelmiäni avaam tarkemmin luvussa 2.5.

---

⁵ Tässä yhteydessä en koe tarpeelliseksi ja mielekkääksi käydä erittelemään uskomusperinteen moninaisia merkityksiä, koska näkökulmani on kielitieteellinen. Merkityksistä tarkemmin ks. Enges 2012, 115–116.

1.3. Tutkimusaineisto

Omaksi tutkimuskohteekseni olen valinnut Talvadas-aineistosta yhden kertomuksen, josta on useita toisintoja. Tutkimukseeni sopivaksi kertomukseksi valikoitui Kevovuoman vainaja. Kertomus on Talvadaksen yhteisössä yleisesti tunnettu: koko Talvadas-aineistossa se esiintyy 16 kertaa (Enges 2012, 318). Oman tutkimukseni kohteena on kaikki tapauksen kokijan, hyvänä kertojana tunnetun Ola Samuel Rasmuksen (1897–1972) (Enges 2012, 41–42) esittämät suomenkieliset toisinnot. Ola Samuel Rasmuksen itsensä kertomana Kevovuoman vainaja esiintyy kaikkiaan – eli suomeksi ja saameksi, eheänä ja viitekertomuksena – kymmenessä haastattelussa. Suomenkielisiä toisintoja on neljä: kaksi eheää, kokonaista toisintoa ja kaksi viittauksenomaista selostusta tai mainintaa, joista käytän nimitystä viitekertomus. Aineistoni kertomuksiin viitataan arkistointitunnuksilla. Eheät kertomukset ovat TKU/A/67/58, johon viitataan myös ensimmäisenä kertomuksena, ja TKU/A/68/385, johon puolestaan viitataan jälkimmäisenä kertomuksena. Viitekertomuksista ensimmäinen on TKU/A/67/60 ja jälkimmäinen TKU/A/67/112. Ola Samuel Rasmuksesta käytän tutkielmassani myös nimikirjaimia OSR.

Kevovuoman vainaja -kertomuksen tapahtumat voi tiivistää seuraavasti:

Ola Samuel Rasmus lähtee tuttavansa Ingan Pieran kanssa hakemaan poroja Kevovuomasta. He lähtevät hiihtämään eri suuntiin. Ola Samuel Rasmus näkee miehen hiihtävän edempänä, luulee tätä Ingan Pieraksi ja lähtee hiihtämä tätä kiinni. Hän ei kuitenkaan saavuta hiihtäjää eikä löydä suksenjälkiä. Kun hän palaa heidän yöpaikalleen, Inga Piera tulee päinvastaisesta suunnasta. Myöhemmin hän kuulee, että Kevovuomaan on muinoin poropaimenessa kadonnut mies.

2. Kertomukset ja kerronta tutkimuskohteena

Tässä luvussa esittelen erilaisia lähestymistapoja, joilla kertomuksia ja kerrontaa on tutkittu. Tutkimushistoriaa olen ottanut tekstiini mukaan hivenen, sillä vain tuntemalla taustat ja tutkimuksen vaiheet, voi tehtyjä tutkimuksia ja tulkintoja ymmärtää. Alaluvut etenevät kutakuinkin yleisestä yksittäiseen eli kertomuksen taustasta ja esiintymisympäristöstä kertomukseen ja kertojan valintoihin. Teoreettisten lukujen jälkeen kertaan käyttämäni, näihin teorioihin pohjautuvat tutkimusmenetelmät.

Teoreettisesti tutkimukseni nojaa etenkin syntaksintutkimukseen, mutta hyödynnän myös narratologista näkökulmaa. Tutkimukseni taustalla vaikuttaa vahvasti sosiolingvistiikka ja keskusteluanalyysi, sillä kertomukset ovat lähestulkoon aina osa keskustelua ja kertomuksen merkitys rakentuu vuorovaikutussuhteessa. Myös pragmatiikka vaikuttaa kerrontaan ja kertomusten tulkintaan. Näiden näkökulmien katoksi asettuu diskurssianalyysi. Diskurssilla tarkoitan tutkimuksessani kertomusten laajaa kontekstia eli kulloistakin aihepiiriä, niitä kulloistenkin osallistujien jakamia ajatuksia ja odotuksia, joita tilanteeseen ja aiheeseen liittyy, sekä tapaa, jolla asiat tuodaan ilmi. Tutkimuksessani tarkastelen siis, miten kertoja ilmaisee ja välittää tulkintansa kertomastaan, minkä taustalla pidän ajatuksen kulloisestakin diskurssista ja diskurssin vaikutuksesta kerrontaan.

2.1. Kertomus kontekstissään ja keskustelun osana

Niin kielitieteessä kuin folkloristiikassakin kertomukset ovat alkujaan olleet tutkimuksen välineenä eivätkä niinkään kohteena. Folkloristiikassa huomio kiinnittyi pikemminkin kertomusten asiasisältöön kuin itse kertomukseen ja kerrontaan. Vastaavasti kielitieteessä kertomuksia tarkasteltiin vain irrallisena kieliaineena ja tutkimusmateriaalina (ks. esim. Mäntynen 2003). Folkloristiikassa kerrontaan alettiin kiinnittää huomiota 1960-luvulla, kun asiasisällön ohella tai jopa sijasta ryhdyttiin tarkastelemaan kertomuksen elementtejä: kerrontaa rakenteineen ja siihen vaikuttavine tekijöineen sekä kertomusta performanssina. Tätä tutkimusintressien muuttumista tai laajenemista on kutsuttu narratiiviseksi käänneeksi. (Ks. esim. Kaivola-Bregenhøj 1988, 7; Koski 2007a, 2.) Kielitieteessä kerrontaa ja kertomuksia on tutkittu osana keskusteluntutkimusta, joka on saanut suosiota Suomessa 1970-luvulta lähtien.

Keskusteluntutkimuksessa huomio kiinnittyy kertomusten sijaan kertomuksen etenemiseen vuorottelun kautta ja vuorojen vaihtumiseen vaikuttaviin tekijöihin.⁶ (Ks. esim. Hakulinen 1997b, 32–55.) Keskusteluntutkimuksessa itse kertomukset ovat ikään kuin sivuosassa analyysin keskittyessä vuorotteluun. Keskustelussa vuorot ovat tavanomaisesti lyhyehköjä, ja siten kertomukset muodostavat poikkeuksellisen pitkiä vuoroja kesken keskustelun. (Routarinne 1997, 139.) Kertoessaan kertomusta puhuja saa normaalia pidemmän vuoron, jonka aikana vastaanottaja reagoi pienin elein tai sanoin osoittaen kiinnostustaan ottamatta varsinaista puhujan roolia⁷.

Tutkimuksissa tarkasteltavat kertomusaineistot ovat pääasiassa tallennettu haastattelutilanteissa joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta.⁸ Keskustelu- tai vuorovaikutustilanteena haastattelu on erityinen, sillä siinä puhevuorojen vaihtelu ei noudata keskustelulle ominaista alituista vaihtelua (vrt. Seppänen 1997, 156). Haastattelussa keskustelun roolit eli puhuja ja vastaanottaja ovat melko staattiset: haastattelijalla on pääasiassa vastaanottajan roolissa, kun taas informantti saa pitää puhujan roolia suuren osan ajasta. Toisaalta myös arkikeskustelun lomassa kerrotun kertomuksen aikana vuoro pysyy tavallista pitempään kertojalla. Kerrontatilanteena haastattelu kuitenkin poikkeaa arkikeskustelusta. Haastattelutilanteessa keskustelukumppani on useimmiten yhteisön ulkopuolinen, jolloin jaetut mallit, odotukset ja muut konventiot eivät useinkaan täsmää.⁹ Lisäksi haastattelussa on useimmiten selvempi tavoite kuin yleisessä keskustelussa: haastateltava tietää jo etukäteen tai hänelle muodostuu haastattelun edetessä käsitys siitä, mitä häneltä odotetaan.¹⁰ Etenkin pitkäkestoisissa syvä tutkimusprojekteissa¹¹ haastateltavan ja haastattelijan välille syntyvä ymmärrys haastattelujen tavoitteista ja päämääristä voi vaikuttaa lopputulokseen. Esimerkiksi, kun haastattelijalla haluaisi ottaa tutkimukseensa mukaan täysin uuden

---

⁶ Koska omassa tutkimuksessani pääasiallisena tarkastelun kohteena ei ole keskustelu ja vuorovaikutus vaan kieli, en pidä tarpeellisena käsitellä osallistumiskehikkoa, joka mahdollistaa monipuolisemman puhetilanteen analysoinnin.

⁷ Vaikka keskusteluntutkimuksessa puhujalla tarkoitetaan kulloinkin äänessä olevaa osallistujaa, en koe, että kerrontatilanteessa puhuja vaihtuisi, vaikka vastaanottaja jollakin tapaa äännähtää tai ynähtää kuunnellessaan. (Vrt. Seppänen 1997, 156.)

⁸ Esimerkiksi Hanna Lappalainen käyttää väitöstutkimuksessaan todellisissa tilanteissa tallennettuja keskusteluita (Lappalainen 2004, 23–31). Myös TKU-arkiston Talvadas-aineistossa on joukossa myös todellisessa kerrontatilanteessa tallennettuja kertomuksia (Enges 2012).

⁹ Vrt. Anna-Leena Siikalan määrittelemät merkitystasojen konventionaaliset ja intentionaaliset merkitykset (luku 2.2.). Ks. Enges 2012, 185.

¹⁰ Esim. Vasenkari & Pekkala 1999, 63–56.

¹¹ Syvä tutkimus on Kenneth S. Goldsteinin määrittelemä käsite. Goldstein on määritellyt kulttuuritutkimuksen kenttätutkimusprojekteissaan neljä erilaista tapaa tehdä folkloristista kenttätutkimusta: 1) otannat, 2) syväprojektit, 3) paikallisprojektit ja 4) satunnainen keruu. (Ks. Goldstein 1964 24–26.)

aiheen, voi haastateltava ohittaa uuden aiheen ja kertoa aiempien kokemustensa perusteella niistä aiheista, joista haastattelija on edellisillä kerroilla ollut erityisen kiinnostunut. (Enges 2012, 49–51.)

Vastaanottaja ei ole keskustelutilanteessa passiivinen, vaan hän osallistuu reagoimalla kommentein, ilmein ja elein puhujan kertomukseen, mikä osaltaan vaikuttaa keskustelun etenemiseen ja muotoutumiseen. Keskustelutilanteessa vastaanottajan rooli suhteessa puheeseen voi vaihdella. (Seppänen 1997, 156.) Koska aineistoni kertomuksissa käsitellään yliluonnollisia kokemuksia, ovat vastaanottajan reaktiot kertomisen ja kertomusten kannalta tärkeitä. Toisaalta aineistoni kertomustoisinnot kerrotaan tutkijoille erityisessä tilanteessa, jossa reagointi on erilaista kuin arkitilanteessa. Reaktiot vaikuttavat muun muassa siihen, miten kertoja kertomuksensa esittää ja millaisen arvion hän kertomukselleen antaa. Hyvänä esimerkki tästä ovat Annikki Kaivola-Bregenhøj'n aineistossa toistuvan kertomuksen eri toisintojen saamat reaktiot: Ensimmäisissä toisunnoissa yliluonnolliset seikat korostuvat, koska kertoja vastaa niitä käsitteleviin kysymyksiin. Yksi toisunnoista muotoutuu koomiseksi, jopa eri kertomuslajiksi määrittäväksi kertomukseksi, sillä yleisön reaktiot korostavat kertomuksen huvittavuutta, eikä kertoja voi esittää muunlaista tulkintaa, vaan kommentoi yliluonnollisia aineksia itsekin nauramalla. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 277.)

Tutkimushaastatteluissa vastaanottajan eli haastattelijan tulee pitää tutkijanroolinsa mielessä ja tiedostaa vaikutuksensa haastattelun kulkuun ja materiaaliin. Kaikesta huolimatta ammattitaitoinenkin haastattelija voi ohjata ja useimmiten ohjaa haastattelun kulkua ja haastateltavan kerrontaa. Tällaisista tahattomien eleiden ja äänenpainojen, kysymystenasettelun sekä haastattelijan ennako-odotusten vaikutuksesta huomauttaa esimerkiksi Marjatta Jauhiainen folkloristista tutkimushaastattelua esittelevässä artikkelissaan (Jauhiainen 1982, 190). Samoilla linjoilla on sosiologi Pertti Alasuutari kirjoittaessaan haastattelun tarkastelusta interaktiutilanteena, jossa osapuolten välinen vuorovaikutus ja heidän siitä tekemät tulkinnat vaikuttavat haastattelun etenemiseen. Alasuutari esittää, että tutkimuksissa tulisi keskittyä itse haastatteluun ja sen osapuolten väliseen vuorovaikutukseen ja kiinnittää huomiota siihen, miten asioita esitetään, mihin seikkoihin osallistujat tarttuvat ja mitkä ohittavat. (Alasuutari 2011, 142–143, 148.) Tällainen näkökulma tulee lähelle kielitieteellistä keskusteluntutkimusta. Kielitieteilijä Hanna Lappalainen on tarkastellut keskustelunanalyysin ja variaation tutkimuksen

suhteita ja hyödyntänyt niitä tutkimuksessaan. Variaationtutkimus tarkastelee teksteissä ilmenevää vaihtelua kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti. Keskusteluanalyysia Lappalainen hyödyntää löytämänsä variaation funktioiden tarkastelussa. (Lappalainen 2004, erityisesti 21.) Myös omassa tutkimuksessani yhdistän eri tutkimussuuntauksia kerrontaa ja modaalisuutta tarkastellessani.

Kertomuksen tulkinnan ja merkityksen kannalta olennaista on tietää kertomuksen asema diskurssissa¹². Kertomukseen johtanut keskustelu ja kertomusta edeltävät aiheet vaikuttavat kertomuksen painotuksiin ja korostuksiin, mutta samalla niiden vaikutuksesta kertomuksesta saattaa jäädä uupumaan joitakin kokonaisuuteen kuuluvia jaksoja. Kaivola-Bregenhøj korostaa kahta kertomuksen muotoutumiseen vaikuttavaa diskursiivista tekijää: aiempaa keskustelun aihetta ja kertomuksen aloitteentekijää. Kun kertomus on vastauksena johonkin kysymykseen, joutuu kertoja esittämään sen nopeasti ja suunnittelematta, ja kertojan voi olla vaikea siirtyä täysin uuteen aiheeseen ja tunnelmaan yhtäkkiä. Spontaanissa kerronnassa kertoja on voinut palauttaa kertomuksen mieleensä ja verbaalistaakin sitä ennen kertomaan ryhtymistä. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 262–264.)

Kerrontakontekstilla on suuri vaikutus kertojaan, oli se sitten haastattelutilanne tai arkinen tapaaminen ruokakaupassa. Pertti Alasuutari esittelee haastattelutilanteessa vaikuttavia tulkintakehyksiä, joiden puitteissa haastattelun – tai yleisemmin keskustelun – osapuolet tilanteessa puhuvat. Tällaiseen tulkintakehykseen vaikuttavat erilaiset aiemmat mallit, ajatukset haastattelijan odotuksista ja tekemistä tulkinnoista. (Alasuutari 2011, 149–150.) Samaan asiaan ovat kiinnittäneet huomiota muun muassa folkloristi Anna-Leena Siikala, joka korostaa vastaanottavan yleisön tradition tuntemuksen merkitystä, ja kielitieteilijä Anne Mäntynen, joka kirjoittaa tekstilajin tuntemuksen vaikuttavan lukijan tekemään tulkintaan (Siikala 1984; Mäntynen 2003, 23; myös Kaivola-Bregenhøj 1988; Routarinne 2003; Huuskonen 2004). Alasuutarin kuvaamaa tulkintakehystä voisin kuvata eräänlaisena kerrontatilanteen skeemana, joka vaikuttaa kerrontaan ja kertomukseen.

Anna-Leena Siikala tarkastelee kerrontaa hieman toisenlaisesta näkökulmasta. Hänen mukaansa kerrottavan asian luonne määrää tavan eli folkloristisesti perinteenlajin, jolla

---

¹² Tässä diskurssilla tarkoitetaan vuorovaikutustilannetta kokonaisuutena.

asia ilmaistaan. Esimerkiksi kompleksisia asioita ilmaistaan useimmiten kertomuksilla, koska kertomuksen muoto antaa siihen sopivat puitteet. Lajeja määriteltäessä hän kuitenkin korostaa aiheen käsittelyn, tulkinnan ja merkityksen huomioimista. Samaa aihetta voidaan käsitellä eri lajeissa, mutta laji paljastaa kulloisenkin merkityksen. Esimerkiksi sadun ja myytin¹³ tulkintaero on merkittävä, vaikka ne muistuttavat muodoltaan ja osin sisällöltäänkin toisiaan. Vastaavasti uskomustarinat ja kaskut erottuvat toisistaan juuri sisällön käsittelyn ja siten tulkinnankin osalta. Siikala huomauttaa myös, että kertomusperinne ja etenkin sen ilmaisemat arvot ja asenteet voivat muuttua ajan myötä nopeasti, mistä johtuen monet alkuaan vakavat kertomukset voidaan myöhemmin tulkita viihteeksi. (Siikala 1984, 219–221; 1987, 107–109.)

Tulkinta ja merkitys eivät kuitenkaan ole kiinni ainoastaan aiheisisällön käsittelystä. Siikalan mukaan kertomuksista on erotettavissa kolme eri merkitystasoa: konventionaalinen, intentionaalinen ja tilannekohtainen. Konventionaaliset merkitykset ovat jaettuja, kollektiivitradiation mukaisia tulkintoja. Konventionaaliset merkitykset vaikuttavat muun muassa kertomiskontekstiin siis siihen, missä ja miten kertomus on sopivaa ja sallittua esittää. Intentionaaliset merkitykset taas ovat kertojan tietoisesti valitsemia tulkintoja, joita hän pyrkii kuulijoilleen välittämään. Toisaalta nämä merkitykset eivät välttämättä välity kuulijalle kertojan tavoitteiden mukaisesti, vaan kuulija voi tulkita kertomuksen niistä poikkeavalla tavalla. Tällaisia kertojan tarkoituksista riippumattomia, mutta hänen valitsemistaan kerronnallisista keinoista johtuvia tulkintoja Siikala nimittää tilannekohtaisiksi merkityksiksi. (Siikala 1984, 219–220; 1987, 110–111.) Siikalan mukaan kertomusten tulkintaan vaikuttavia tekijöitä ovat siis sisältö ja sen esitystapa sekä kerronnan ajallinen ja tilanteinen konteksti.

Kielitieteen tekstilajin käsitettä voisi sanoa rinnasteiseksi folkloristiikan kertomuslajin käsitteelle. Molemmilla on tietyt ominaispiirteet, joiden perusteella yhteisö tunnistaa lajin tietyksi, ja nämä lajit muodostavat tulkintakontekstin, jonka mukaan kerrottavat asiat saavat merkityksiä. Kielitieteilijä Anne Mäntynen kuvaa tekstilajia "siltana, joka yhdistää sosiokulttuurisen kontekstin ja tekstin kielelliset piirteet." Hän näkee tekstilajin muodostuvan nimenomaan kontekstin ja itse kielen piirteiden yhteisvaikutuksesta.

---

¹³ Satu on fantasia-aineisia sisältävä kertomus, jossa todella ja epätodella ei ole selvää rajaa. Satu esitetään aina epätotena. Myytti eli syntykertomus kertoo olemassaolon ja elämän kannalta merkittävistä tapahtumista. Myyteissä on usein yliluonnollisia elementtejä ja ne esitetään aina totena. Myytit ovat "pyhiä" kertomuksia. (Ks. lisää Järvinen & Knuutila 1982.)

(Mäntynen 2003, 16.) Folkloristiikassa kontekstia ja pragmatiikka on Siikalan ohella pohtinut myös Annikki Kaivola-Bregenhøj vertaillen syvätutkimuksen eri haastatteluperiodien välisiä virittyneisyyseroja (Kaivola-Bregenhøj 1988, 265–273).

Pragmaattisessa tekstintutkimuksessa kontekstin määrittelystä ei olla aina yhtä mieltä, vaan tutkijoiden väliset näkemykset siitä, mitä kaikkea kontekstina huomioidaan vaihtelevat. Kapeimmillaan siihen voidaan ajatella kuuluviksi vain muut tekstit. Toista ääripäätä ei oikeastaan olekaan. Mäntynen erottaa kontekstin käsitteestä kolme ulottuvuutta: intertekstuaalisen, kulttuurisen ja tilannekohtaisen, joiden lisäksi hän hahmottaa tekstillä olevan myös sisäinen konteksti eli konteksti. Intertekstuaalinen konteksti keskittyy tekstilajikohtaisiin konventioihin ja liittyy tekstin ja muiden tekstien välisiin suhteisiin. Kulttuurinen konteksti kuvaa sitä yhteisöä, jossa ja johon teksti tuotetaan, mukaan lukien yhteisön historiallisen taustan. Tilannekohtainen konteksti taas on kulloisenkin tekstin aihe, osallistujat rooleineen ja kielellinen muoto. (Mäntynen 2003, 29.) Tässä Mäntynen kontekstien kolmijaossa on yhtymäkohtia Anna-Leena Siikalan merkityksen kolmijakoon, tosin heidän näkökulmansa ja tavoitteensa eroavat. Siinä missä Siikala puhuu konventionaalisista merkityksistä, käyttää Mäntynen intertekstuaalista kontekstia konventionaalisten seikkojen huomioimisessa. Tilannekohtaisuus toistuu tismalleen samana molemmilla. Se, että Mäntynen hahmottelee kontekstia, siis tulkinnan kehystä, ja Siikala merkityksen muodostumista, ilmenee kolmannen kohdan näkökulmaerona: ensin mainittu nostaa esiin sosiaalisen ja kulttuurisen vaikutuksen, jälkimmäinen huomioi kertojan tavoitteet ja tarkoitukset. Siikalan merkityslähtökohtaisessa jaottelussa kulttuurinen ja sosiaalinen vaikutus liittyy sekä tilannekohtaisiin että konventionaalisiin merkityksiin.

Kertomukseen, sen rakentumiseen ja tulkitaan sekä itse kerrontaan vaikuttaa tilanne, jossa kertomus esitetään. Kertojan tietämys vastaanottajista, heidän odotuksistaan ja ajatuksistaan muokkaavat kerrottavaa asiasisältöä ja kerronnassa käytettyjä keinoja. Vastaavasti kertomuksen vastaanottoon, kuulijoiden reaktioihin ja lopulliseen tulkintaan vaikuttavat heidän odotusten ja taustatietojen lisäksi kerrontatilanne ja kertojan tapa esittää kertomus. Kontekstin merkityksestä kertomuksen tulkintaan ja merkityksen muodostumiseen tutkijat ovat yhtä mieltä. Se, mitä kukakin kontekstiksi lukee tai minkälaista nimitystä siitä käyttää vaihtelee. Alasuutari puhuu tukintakehyksestä, Siikala kertomusperinteen lajista ja Mäntynen tekstilajista. Kaikille näille yhteistä on kuitenkin

osallistujien tilanteen mukaiset odotukset. Lähestyttiinpä aihetta kielitieteellisesti tai folkloristisesti tuntuu tulkinnan kannalta merkittävimmältä tekijältä konteksti.

2.2. Kertomuksen ja kerronnan rakenne

Yhdysvaltalainen sosiolingvisti William Labov hahmotteli yhdessä Joshua Waletzkyyn kanssa 1970-luvun taitteessa kertomuksen rakennekaavan eli skeeman, johon myöhemmässä narratologisessa ja lingvistisessä kertomustutkimuksessa on nojaututtu. Labovilaisen kertomusskeeman jaksot ovat abstrakti eli johdanto, orientaatio, komplikaatio, arvio, tulos ja coda eli päätäntä (Labov 1972, 362–363). Kertomuksen aloituksesta käy ilmi puhujan aikomus aloittaa kertomus. Varsinainen kertomus alkaa henkilöiden ja tilanteen esittelyllä. Tätä seuraa jokin yllättävä, tilannetta hankaloittava tapaus tai toiminta, jonka syy selvitetään tuloksessa. Kerrontaan liittyy useimmiten myös arvio, joka osoittaa kertojan suhtautumista kertomaansa ja toisaalta osoittaa kertomuksen loppuvan. (Labov 1972, 366–375; Kaivola-Bregenhøj 1988, 35–38.) Annikki Kaivola-Bregenhøj on kerrontaa tutkiessaan havainnut, että tällainen kulttuurisesti jaettu kertomusskeema on tärkein kertomuksen tunnistamiseen liittyvä seikka (Kaivola-Bregenhøj 1988, 250).

Keskustelunanalyysissä kertomusta lähestytään hieman erilaisesta näkökulmasta. Keskusteluntutkija Harvey Sacksin sekventiaalisen kerrontajäsennyksen perustana on keskustelun sekventiaalinen rakenne. Keskustelun sekventiaalinen rakenne tarkoittaa perättäisten puhetoimintojen liittymistä toisiinsa. Jäsennykseen liittyy myös se, minkälaisia jaksoja eli sekvenssejä näistä toisiinsa kytkeytyneistä vuoroista muodostuu. Keskustelun puheenvuorot ennakoivat seuraavia vuoroja eli niiden välillä on kiinteä yhteys.¹⁴ Kerrontajäsennyksessä kerronnan sekvenssit ovat johdanto-, kerronta- ja vastaanottosekvenssi. Sekvenssien keskinäinen järjestys on vakio, mutta johdantosekvenssi ei automaattisesti johda kerrontasekvenssiin eikä kerrontasekvenssi vastaanottosekvenssiin. (Sacks 1974, 337.)

Johdantosekvenssi rinnastuu labovilaisen kertomusskeeman aloitukseen, jonka funktiona on tehdä tiettäväksi, että kertomus on alkamassa. Tällainen kertomuksen etiäinen

---

¹⁴ Vuorojen perättäisyyteen liittyy vieruspariajattelu, joka oman tutkimuksen kannalta ei ole kovin olennainen. Vieruspariajattelusta katso lisää esim. Liisa Raevaara 1997.

koostuu aina vähintään kahdesta vuorosta: kertoja osoittaa kiinnostuksensa kertomiseen, ja vastaanottaja reagoi ehdotukseen. Suoraan kerrontaan johtavien vastausten lisäksi vastaanottaja voi estää kertomisen tai pyytää tarkennusta. Muodoltaan etiäisvuoro voi olla käsky-, kysymys- tai väitelause. Myös kertomuksen vastaanottaja voi johdattaa kerrontajaksoon, jolloin hän voi myös ohjata kertomusta. Omassa aineistossani on tällainen vastaanottajan pyytämä kertomus.¹⁵ Kertomuksen esittämisen ja onnistuneen vastaanoton kannalta johdantosekvenssi on tärkeä. Sen lisäksi että vastaanottaja tietää kertomuksen alkavan, hän voi kertomuksen etiäisestä päätellä kertomuksen huippukohdan ja sen, milloin varsinainen kertomus päättyy ja sitä voi ruveta kommentoimaan. (Sacks 1974, 337, 340–341; 1992b, 222–228; Helasvuo 1991b, 43–44; Routarinne 1997, 140–145.)

Varsinaisen kertomuksen ytimen muodostaa kerrontasekvenssi, jossa vuoroja käyttää pääasiassa kertoja. Labovilaiseen kertomusskeemaan rinnastettuna kerrontasekvenssi sisältää orientaation, komplikaation, arvion ja tuloksen sekä mahdollisen codan. Orientoivan jakson sisältö riippuu kerrontatilanteesta ja kertomusta edeltävästä keskustelukontekstista. Joissain tapauksissa orientaatio saattaa sisältyä jo johdantosekvenssiin. Kertomuksen ymmärtämisen ja tulkinnan kannalta orientaatio on tärkeä. Orientaation jälkeen tai sen lomassa on usein vastaanottosekvenssi, jossa vastaanottaja ilmaisee seuraavansa ja joko ymmärtävänsä tai kaipaavansa lisää orientoivaa tietoa. Kertoja voi myös kutsua vastaanottajan reaktioita rakenneyksiköiden avulla tai prosodisesti esimerkiksi nousevalla intonaatiolla kuin kysyen. (Labov 1972, 364; Routarinne 1997, 146–148.)

Kerrontasekvenssi on yhtä useammasta rakenneyksiköstä muodostuva kertojan vuoro¹⁶, jonka aikana puhujan ei tarvitse antaa puheenvuoroa vastaanottajalle. Etenkin kerrontasekvenssin juoniosassa, joka muodostuu komplikaatiosta ja tuloksesta, vuoro pysyy kertojalla. Tämänkin jakson aikana vastaanottaja voi tarvittaessa pyytää tarkennusta tai selvennystä, käyttää siis korjausjäsenystä. (Sacks 1974, 344–347; Routarinne 1997, 148.) Kerrontasekvenssin kolmas osa, evaluaatio, ohjaa yhdessä orientaation kanssa kertomuksen päättymisen tunnistamista. Evaluaatio on yhteydessä myös kerrottavuuteen. Kerrottavuus on kulttuurista ja tilanteista, kertojan ja vastaanottajien arvioon perustuva sopimus siitä, mikä on kertomisen arvoista. Arvio ja

---

¹⁵ Ks. esimerkki 2 s. 26.

¹⁶ Normaalisissa vuorottelussa vuoro muodostuu yhdestä rakenneyksiköstä.

kommentointi ovat muiden elementtien ohella kertoja keinoja, joilla hän hakee oikeutusta ja hyväksyntää kertomukselleen ja toisaalta osoittaa kertomuksen huipennuskohtaa.¹⁷ (Labov 1972, 371–375; myös Routarinne 1997, 149.)

Kertomuksesta takaisin normaaliin keskustelun vuorotteluun palataan vastaanottosekvenssissä. Sitä, milloin vastaanottosekvenssi voi alkaa, määrittävät johdantosekvenssissä ja orientaatiojaksossa annetut vihjeet kertomuksen kärjestä, jonka jälkeen kuulija voi alkaa esittää kommenttejaan. Vastaanottosekvenssin keskeisin funktio on osoittaa kertojalle, että kertomus on ymmärretty. Jos vastaanottaja on ymmärtänyt jotakin väärin, voi kertoja vielä täsmentää tai selittää kertomustaan. Vastaanottosekvenssi ei joka tilanteessa johda paluuseen normaaliin vuorotteluun, vaan se saattaa johtaa uuteen kertovaan jaksoon. (Sacks 1974, 347–348; Routarinne 1997, 150–152.) Usein kertomusta seuraa muita kertomuksia samasta aiheesta. Keskusteluntutkimuksessa näistä jälkimmäisistä kertomuksista käytetään termiä toinen kertomus. Toinen kertomus liittyy ensin esitettyyn jollakin tavalla: esimerkiksi topiikiltaan, henkilöasetelmaltaan tai moraliteetiltaan. (Sacks 1992b, 3–7; 1992b, 250–260.) Kertomusten toisiaan ruokkivuuteen on kiinnittänyt huomiota myös Annikki Kaivola-Bregenhøj. Hän puhuu topiikkijaksoista ja kertomussikermistä: samaan topiikkijaksoon liittyvät kertomukset muodostavat sikermiä. Kaikilla sikermän kertomuksilla on siis jokin yhdistävä tekijä, joka saa kertojen esittämään niin kutsuttuja toisia kertomuksia. Toisissa kertomuksissa voi olla viittauksia edellisiin ja asioita voidaan jättää selittämättä, sillä topiikinmukaiset henkilöt tai tilanteet ovat tuttuja aiemmasta kertomuksesta. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 55–59.) Myös Auli Hakulinen on tarkastellut saman topiikin innoittamaa kolmen kertomuksen sarjaa tai tarkemmin sarjan keskimmäistä Naisten kutsut -kertomusta. Tähän toisen kertomuksen asemassa olevaan kertomukseen edeltävästä kertomuksesta siirtyy kutsut-topiikin lisäksi humoristinen suhtautuminen ja vastaanotto. (Hakulinen 2001a, 313–328.)

Skeeman tai sekventiaalisen rakenteen avulla kuulija seuraa kertomuksen tarinaa ja hahmottaa siitä eri jaksoja. Näitä kerronnan jaksoja ja niiden välisiä siirtymiä kertoja ilmaisee sanallisten keinojen lisäksi paralingvistisin, syntaktisin ja leksikaalisin keinoin. Kaivola-Bregenhøj puhuu segmentoinnista ja segmentoinnin keinoista. Hänen tutkimusaineistossaan esiintyviä segmentoinnin keinoja ovat muun muassa tauot,

---

¹⁷ Kerronnan arvioinnista ja kommentoinnista enemmän luvussa 2.4.

naurahdukset ja puheen prosodiset piirteet. Leksikaalisista keinoista Kaivola-Bregenhøj mainitsee partikkelit ja muut kiinteät ilmaukset. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 250–255.) Syntaktisia jäsennyskeinoja on eritelty muun muassa Helasvuo. Hän mainitsee segmentoiviksi keinoiksi paralleelien rakenteiden käytön muun muassa aikamuotojen toiston. (Helasvuo 1991a; 1991 b.)

Kaivola-Bregenhøj erottaa tauoilla ja naurahduksilla kahtalaisia tehtäviä aineistossaan: Tauot¹⁸ paljastavat kertojan epäröintiä ja toisaalta segmentoivat eli erottelevat kerronnan jaksoja. Naurahduksilla on segmentoivien tehtävien lisäksi kommentoiva merkitys. Kaivola-Bregenhøj tulkitsee naurahdusten esittävän eräänlaisen retorisen kysymyksen vastaanottajalle: "mitä tästä ajattelet/miten edetä tästä". Naurahdusten ohella varsinainen nauru voi olla kommentoivaa kuten korostaessaan kertomuksen koomista huipennusta. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 250–252.) Omassa aineistossani naurahduksia ja naurua ei juuri ole, sillä kertomus on luonteeltaan vakava.

Puheen prosodiset piirteet kuten tempo ja korkeus sekä niiden muutokset esiintyvät Kaivola-Bregenhøj'n aineistossa kolmenlaisissa tehtävissä. Ensinnäkin kertomuksen alkua voidaan sanastollisten keinojen lisäksi painottaa ja erottaa ympäristöstään prosodisesti. Aloituksen lisäksi voi koko kertomuksen erottaa ympäristöstään prosodisin keinoin. Kolmas Kaivola-Bregenhøj'n havaitsema prosodinen funktio on keskeneräisyyden ilmentäminen, johon liittyy kertojan asenteen tai mielen ilmeminen: Kaivola-Bregenhøj'n aineistossa toistuu epämääräinen, muodoltaan vakiintumaton kertomuksen osa, josta kertoja pyrkii eroon nopeasti, vaikka kertookin sen jok'ikinen kerta vakiintuneen kertomuksen rinnalla. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 253–254.) Vaikken ole tarkastellut aineistostani prosodisia piirteitä järjestelmällisesti,¹⁹ olen havainnut, että Ola Samuel Rasmus erottaa kertomukset ympäristöstään myös prosodisesti.²⁰

Selvimmäksi segmentointikeinoksi Kaivola-Bregenhøj arvioi partikkelit. Hänen aineistossaan yleisimpiä ovat partikkelit *no*, *mutta* ja *sitten*, joiden yhteydessä esiintyy kin-

---

¹⁸ Tauko ei ole yksiselitteisesti määrittyvä käsite. Se, miten pitkä tauon pitää olla ollakseen tauko, vaihtelee kertojittain ja riippuu kertojan luontaisesta puherytmistä ja temposta sekä tauon teksti- tai puheympäristöstä. (Esim. Kaivola-Bregenhøj 1988, 250–251)

¹⁹ Tässä tutkimuksessa olen päättänyt jättää prosodian tarkastelun vähälle huomiolle, enkä siten tätäkään näkökulma tarkastele suuremmin.

²⁰Ks. esimerkit 8 ja 9 s. 31–32. Etenkin ensimmäisessä kertomustoisinnossa (TKU/A/67/58) kertoja merkkää varsinaisen kerrontajakson alkamista muuttamalla äänenlaatuun.

pääteinen sana. Aloittavana konstruktiona on useimmiten partikkelien yhdistelmä: *Mutta sitten kuj juovuttiinkij*. Kaivola-Bregenhøj toteaa, että kertomusten eri toisinoissa tällaiset jaksonalkuiset partikkelit ovat kertojan ydinrepertoarin osalta melko kiinteitä ja toistuvat samanlaisina kerta toisensa jälkeen. Hioutuneimmissa, kuten Kaivola-Bregenhøj toistojen muotoilemia kiinteitä ilmaisuja kuvailee, kertomuksissa aloituspartikkelien lisänä tai sijasta voi olla myös miltei sana sanalta toistuva lauseke. Tällaiset pysyvät ilmaukset ovat Kaivola-Bregenhøj'n mukaan skemaattisten jaksojen alussa ja tukevat kertomuksen muistamista. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 254–255.)

Syntaktisesta näkökulmasta kertomusrakenteita on tarkastellut Labov, joka on jakanut kertomuksen lauseet narratiivisiin ja vapaisiin lauseiden välisten aikasuhteiden mukaisesti. Narratiiviset lauseet ovat keskenään aikasuhteessa ja vievät tarinaa eteenpäin komplikaatiojaksossa. Vapaat lauseet ovat vapaita nimenomaan aikasuhteidensa puolesta. Komplikaatiojaksossa lauseet ovat dynaamisia nostoen juonta esiin, kun taas orientaatioissa suositaan statiivisia²¹ rakenteita. Labov perustaa jaottelunsa kertomuksen minimimääritelmäänsä. (Labov 1972, mm. 360–375; ks. myös Longacre 1989, 416; Helasvuo 1991b, 36–37; Routarinne 2003, 56–60.) Labovin syntaktinen jaottelu ei ole kovin kattava eikä tarkka, joten sellaisenaan sitä ei mielestäni enää kannata käyttää. Tutkimuksessani Labovin ajatukset narratiivisista ja vapaista lauseista vaikuttaa analyysin taustalla, ja niitä täydentävät uudemmissa tutkimuksissa²² esitetyt täsmennykset ja sovellukset.

Kertomuksen syntaktisia rakenteita tarkastelevassa artikkelissaan Marja-Liisa Helasvuo on arvioinut niin William Labovin (1972) kuin Robert Longacrenkin (1989) tutkimuksia ja näkemyksiä sisällön ja muodon välisistä suhteista. Oman tutkimusaineistonsa valossa Helasvuo päätyy tulokseen, että kussakin kertomuksessa ja kerrontajaksossa on omat sääntönsä ja periaatteensa universaalien kertomusanalyysimallin sijasta. (Helasvuo 1991b, erityisesti 342–344.) Tällaista kertomus- tai paremminkin toisinto- ja kerrontajaksokohtaista ajattelua tukee myös oman tutkimukseni aineisto. Tarkkaa yleispätevää kaavaa ei ole mielekäästä tehdä eikä yrittää noudattaa, mutta olemassa olevat mallit sopivat pohjaksi ja tueksi tutkimuksiin.

---

²¹ Statiivisuus on aspekti, joka ilmaisee pysyvyyttä, muutoksettomuutta.

²² Muun muassa Longacre 1989, Helasvuo 1991a ja 1991b sekä Routarinne 2003.

Kertomuksen rakenteen ja sen mukaisten elementtien funktiona on ennen muuta osoittaa osallistujille kertomuksen alkua ja loppua sekä mahdollistaa kerrontaa tukeva reagointi ja kommentointi. Tällaista kulttuurisesti jaettua kertomusskeema ja sen eri osia kertoja ilmentää segmentoimalla kertomusta leksikaalisesti, prosodisesti sekä syntaktisesti. Kulttuurinen, kiinteä kertomusskeema tukee myös kertomuksen muistamista ja sen muistista palauttamista. Kertomuksen rakenteen lisäksi itse kerronnassakin on tiettyjä rakenteellisia pysyvyyksiä. Muun muassa tällaiset syntaktiset, tiettyyn kertomuksen jaksoon liittyvät jokseenkin pysyvät muodot toimivat osaltaan viitteinä tulevasta ja jäsentävät kertomusta.

2.3. Kertojan tulkinnat kertomuksesta ja keinot välittää tulkintojaan

Kertoja ei kertomuksessaan toista tapahtumaa yksi yhteen todellisuuden kanssa, vaan kertomus on aina kertojan esittämä tulkinta tapahtuneesta. Se, miten tarkkaan totuudenmukaisuuteen kertoja pyrkii, riippuu kertomuksen tavoitteesta ja kerrontakontekstista. Siihen, millaisiksi kertomukset muovautuvat, vaikuttavat kertojan luulot, arvot, mielipiteet, uskomukset ja tunteet. Kun nämä kertomuksen merkitykseenkin vaikuttavat tekijät toistuvat samanlaisina kertojalla kerrasta toiseen, voidaan puhua kerrontatendenssistä. (Siikala 1984, 221.) Kertojan repertoaariinsa omaksumien kertomusten valintaan puolestaan vaikuttaa hänen perinneorientaationsa eli se, minkälaisista aiheista ja perinteestä hän on kiinnostunut. Kertoja siis valikoi kollektiivitradiitiosta itseään kiinnostavat lajit ja aiheet. Kertomusperinteen säilymisen eli sen elämän kannalta merkityksellistä on kertojan mutta myös kuulijoiden kiinnostus, johon vaikuttaa kertomusten yhteisöllinen ajankohtaisuus. (Siikala 1987, 112–114.) Perinneorientaatio on Siikalan mukaan kulttuurisesti opittua, joten kukin kulttuuri synnyttää omanlaistaan kertomusperinnettä ja omanlaisiaan kertojatyyppejä (Siikala 1984, 231). Nämä kertomusperinteeseen – eli toistuviin kertomuksiin ja kerrontaan – liittyvät ajatukset ovat mielestäni sovellettavissa myös yksittäisten kertomusten tarkasteluun.

Tarina ja tulkinta -teoksessaan Siikala on eritellyt kertomusten merkitystä.²³ Merkityksen kolmijaon lisäksi kertomuksissa näkyvät kertojan arviot ja suhtautuminen eli modaalisuus ohjaa kertomuksen saamia merkityksiä. Kertojan arvio ja tulkinta voivat

---

²³ Ks. Siikalan merkityksen kolmijaosta luvussa 2.2.

olla joko suoria tai ne voivat ilmetä epäsuorasti. Epäsuorat arviot ovat esimerkiksi kertomuksen henkilöiden esittämiä tai käydä ilmi kertomuksen henkilöitä kuvattaessa. Kertoja voi ilmaista suhtautumistaan myös rakenteellisia ja tyyllillisiä keinoja hyödyntäen. (Siikala 1984, 222–223; 1987, 112.) Erilaisia arviointitapoja on eritelty myös Labov. Hän erottaa ulkoisen ja upotetun evaluaation. Ulkoinen pysäyttää kerronnan kertojan tarkastellessa tapahtumia kertomuksen ulkopuolelta. Upotettu sisältyy kerrontaan joko kertojan ajatusten referointina tai puolueettoman henkilön repliikkinä. (Labov 1972, 369–375; myös Routarinne 1997, 149.) Referointia evaluaation keinona tarkastelee kielitieteilijä Markku Haakana. Hän painottaa Labovin tapaan, että juuri ajatusreferaatein kertoja esittää omia näkemyksiään ja ohjaa myös vastaanottajan tulkintaa kerrottavasta tapahtumasta. Puhe- ja ajatusreferaattien välistä eroa ei kerronnassa aina merkitä selvästi, ja tällainen merkitystä hämärtävä referointityyppi sopii Haakanan mukaan erityisesti affektiivisiin kertomuksiin. (Haakana 2005.) Annikki Kaivola-Bregenhøj puhuu puolestaan implisiittisistä ja eksplisiittisistä arviointikeinoista ja metakerronnasta (Kaivola-Bregenhøj 1988, 281). Kertojan arvioon liittyy olennaisesti kerronnan näkökulma. Siikalan tutkimus osoittaa, ettei kertojan näkökulma kertomusta toistettaessa juurikaan muutu, toisin kuin performanssitutkimuksessa on tavattu ajatella. Kerronnan sisältö ja esitystapa sen sijaan varioivat tilannekohtaisesti. Siikala tosin huomauttaa, että näkökulmakin voi muuttua, mikäli kertojan maailmankatsomus tai muu persoonaan suuresti vaikuttava tekijä muuttuu. Tulkinnan pysyvyyden hän olettaa liittyvän tapaan, jolla kertoja on painanut kertomuksen mieleensä. (Siikala 1984, 223–224.) Vastaavan modaliteetin pysyvyyden muodon ja sisällön varioidessa on havainnut myös Pasi Enges (Enges 2012, 244).

Kerronnan lomaan sijoittuvia sinänsä irrallisia lisäyksiä, jotka usein ohjaavat tulkintaa, on tarkastellut Sara Routarinne (Routarinne 2003). Hän on tutkinut parenteseja tyttöjen kerronnassa. Parenteesi on kertojan (hetkellinen) asennonvaihto, joka selittää tai taustoittaa edellä sanottua ja on siten kontekstisidonnainen ilmiö. Routarinteen mukaan parenteseja esiintyy kerronnassa orientoivissa, juonta kuljettavissa ja kerrontaa huipentavissa jaksoissa sekä kannanottojen yhteydessä. (Routarinne 2003, 69–104.) Parenteesit erottuvat muusta kerronnassa muun muassa prosodisesti, mutta myös syntaktisesti sillä parenteesi on itsenäinen syntaktinen kokonaisuus, joka keskeyttää varsinaisen kerronnan. Parenteesit asettuvat kerronnassa syntaktisten tai kerronnallisten rakenteiden keskelle, jolloin vuoro automaattisesti säilyy kertojalla: vastaanottajat

tietävät asian olevan valmis syntaktisen rakenteen täytyessä. Vastaanottajan tulkintaa ohjaavia parenteseja ovat esimerkiksi johtoilmauksen ja referaatin väliin sijoittuvat lisäykset. (Routarinne 2003, 114–124.)

Kertojan henkilökohtaisten mieltymysten ja perinneorientaation lisäksi kerrontaan ja kertomuksen muotoon vaikuttaa diskurssinmukainen²⁴ koodi. Tekstin variaatio on kiinteässä yhteydessä sosiaaliseen ja kulttuuriseen näkökulmaan sekä puheen koodiin eli tapaan puhua tietyssä tilanteessa ja koodinvaihtoon eli tilanteen sisäiseen muunteluun. Vaikka kaikkeen kerrontaan ei kuulu koodinvaihtoa, näkisin että jo eri kerrontatapoja, lajityypille ominaisia kerrontakeinoja ja tyyliä voi pitää eräänlaisina koodeina, jolloin koodi erottaa kertomusperinteen lajeja toisistaan. Tällainen näkökulma on läheinen Siikalan ajatukselle siitä, että kertomuslajit määrittävät aiheen ja sen käsittelyn mukaan (ks. luku 2.2.). Koodi ja koodinvaihto ovat kiinteästi sidoksissa kerrontatilanteeseen ja tilanteen kautta kertomuksen tulkintaan. Jo koodinvaihto on viestintää ja virittää tilanteen. Koodia vaihtamalla voidaan esimerkiksi kertoa uuden asian alkamisesta, painottaa joitain seikkoja tai muuten erotella yksittäisiä seikkoja kerronnassa. Koodinvaihdon merkityksiä ja tulkintaa tarkastellut John J. Gumperz on jakanut koodinvaihdon tilanteeseen ja metaforiseen. Tilanteinen koodinvaihto on sidoksissa kontekstiin, aiheeseen ja puhekumppaneihin, kun taas metaforinen vaihto liittyy vuorovaikutukseen. (Gumperz 1982, 60.)

Annikki Kaivola-Bregenhøj on kertomusten variaatiota merkityksen näkökulmasta analysoidessaan kiinnittänyt huomionsa kolmeen seikkaan: metakerrontaan, rakenteiden ja lauseiden verbaaliseen toistoon sekä esityksen paralingvistisiin keinoihin. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 279–280.) Osa näistä on samoja kerrontaa segmentoivien keinojen kanssa, mikä osoittaa sisällön ja muodon (segmentit) yhteyttä merkityksen rakentumisessa.

Metakerronnalla Kaivola-Bregenhøj viittaa verbaaleihin ja nonverbaaleihin keinoihin, jotka selittävät kertojan, kerronnan ja kertomuksen suhdetta ja ilmenevät kerronnassa sekä implisiittisinä että eksplisiittisinä. Metakerronnan käsite on rinnakkainen modaalisuudelle. Eksplisiittiset, sanallistetut kannanotot kerrottavaan ovat useimmiten kertomuksen alussa ja lopussa, kuten oma aineistonikin osoittaa. Tilanteeseen ja

---

²⁴ Diskurssilla tarkoitan tässä tiettyä kerronnan- tai kertomuslajia ja siihen liittyviä seikkoja kuten sanastoa, totuttuja kerrontatapoja, -yhteisöjä ja -paikkoja.

kuulijoihin liittyvillä kommentteillaan kertoja varmista kuulijoiden ymmärtäneen asian haluamallaan tavalla. Keskusteluntutkimuksessa tällaiset metakerronnan funktiot rinnastuvat johdantosekvenssiin. Implisiittisiä keinoja eritellessä Kaivola-Bregenhøj siteeraa Barbara Babcock-Abrahamsia, jonka mukaan kertoja voi ilmaista näkökulman vaihtumista muun muassa toistoin, siteeraamalla, käyttämällä eri tyylejä tai kieliä sekä pronominein (Babcock-Abrahams 1976,182). (Kaivola-Bregenhøj 1988, 281.) Metakerronnan rinnalla Kaivola-Bregenhøj huomioi metakommunikaation tason, jolloin analyysin piiriin voidaan ottaa paralingvistisiä keinoja. Metakommunikaatiota voi olla kertomuksen alun ja lopun kommentatiivisten osioiden lisäksi upotettuna kertomukseen. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 280–282.) Taidokkaassa ja kiinteäksi muotoutuneessa kertomuksessa eksplisiittistä kommentointia ei välttämättä ole ollenkaan, vaan kertoja upottaa ajatuksensa ja näkemyksensä tekstiin ja sen rakenteisiin (Kaivola-Bregenhøj 1988, 288–289).

Tarkemmin Kaivola-Bregenhøj on tarkastellut kahden kertomuksen rajalle sijoittuvaa eksplisiittistä metakerrontaa, jota keskusteluntutkimuksessa voisi verrata vastaanottosekvenssiin, josta siirrytään toiseen kertomukseen. Yksi tällaisen kertomusten välisen metakerronnan tehtävistä on antaa kertojalle ja kuulijalle aikaa orientoitua tulevaan. Metakerronnalla kertoja voi kertomusarvion lisäksi luoda itsestään kuvaa kertojana. Esimerkiksi tästä Kaivola-Bregenhøj esittää, että hänen pitkäkestoisen tutkimusprosessin alkuvaiheessa haastateltava mainitsee kertomusten yhteydessä lähes aina alkuperäisen lähteen. Viimeisissä haastatteluperiodeissa lähdeä ei enää tarvitse sanoa, sillä luottamus haastattelijan ja haastateltavan välillä on itsestään selvä. Vastaavasti haastateltavan arviot ja kommentit kertomusten sopivuudesta vähenevät tutkimussuhteen syvetessä. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 282–288, 297.) Tutkimusprosessin edetessä kerronnan evidentialiset elementit siis vähenevät.

Implisiittiseen metakerrontaan liittyvä toisto korostaa asiaa, kiinnittää siihen erityistä huomiota ja lisää jännitystä. Kaikki toisto ei kuitenkaan ole tarkoituksellista ja kerronnan merkitystä tuottavaa, mutta tarkoituksellinen toisto erottuu kerronnan epäröivästä ja hapuilevasta toistosta. Merkitsevän toiston muotoja ja niiden funktioita Kaivola-Bregenhøj hahmottelee aineistoistaan neljää tyyppiä: kommentoivaa, korostavaa, korvaavaa ja siten tulkintaa muokkaavaa sekä juonta tai kertojan omia näkemyksiä painottavaa. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 288–294.) Omassa aineistossani merkitsevä

toisto on erityisesti tulkinnan kannalta tärkeitä kohtia korostavaa ja kertojan näkemyksiä painottavaa. Myös paralingvistisillä keinoilla, jotka useimmiten ovat kerrontaa segmentoivia, kertoja voi korostaa kertomustaan ja ohjata sen tulkintamahdollisuuksia. Tällaiset keinot ovat kulttuuri- ja kertojakohtaisia, mistä johtuen niiden analysoiminen ja merkityksen ymmärtäminen vaativat useita toisintoja ja esityskertoja.

Kaivola-Bregenhøj esittää aineistonsa valossa, että kertoja voi käyttää useita merkitystä korostavia keinoja yhtä aikaa, mutta kaikki toimivat yksinäänkin. Laajassa ja monipuolisessa analyysissä kerronnasta nousee esiin tietyt kertojan erityisesti korostamat elementit, ja keinojen valinta ja kertojan eksplisiittisesti sekä implisiittisesti esitetyt kommentit paljastavat lopulta tarjotun tulkinnan ja siten merkityksen. (Kaivola-Bregenhøj 1988, 296–297.)

Kukin kertomus tai sen kertoja käyttää tietoisesti ja tiedostamattaan niitä kerronnallisia keinoja, jotka kokee omikseen, itselleen sopiviksi. Omia tulkintojaan korostamalla kertoja pyrkii välittämään kertomuksen merkitykset vastaanottajille. Kertomuksen rakenteellisten korostuskeinojen lisäksi kertoja korostaa merkitystä sanallistettujen ja nonverbaalien arvioidensa ja kommenttiensa avulla. Tutkimukseni analyysia lähdän tekemään tarkastellen nimenomaan näiden metakerronnallisten ja -kommunikatiivisten eli modaalisten piirteiden käyttöä merkityksen ja tulkinnan välittämisessä.

2.4. Tutkimusmenetelmät

Tutkielmassani keskityn tarkastelemaan kertomusten kielellisiä rakenteita ja merkityksen muodostumista kertojan käyttämien keinojen ja arvioiden avulla. Tutkimuksessani keskeisessä asemassa on episteeminen modaalisuus analyysin painottuessa kielen ja kerronnan rakenteisiin.

Iso suomen kielioppi määrittelee modaaliksi keinoiksi moduksen, modaaliset verbit, tietynlaiset konstruktiot, adjektiivit, adverbit ja partikkelit (VISK § 1551). Näiden lisäksi persoonalla ja persoonattomuudelle voi olla modaalisia piirteitä niiden lähentäessä tai etäännyttäessä kertojaa tapahtumasta. Samoin syntaktiset rakenteet, niiden variointi ja pysyvyys voivat antaa kertomuksen tietyille osille erityismerkityksiä. Esimerkiksi ympäristöstään erottuva, odotuksen vastainen aikamuoto voi osoittaa, että

jakso tulee tulkita eri tavoin kuin sen ympäristö tai että sillä on erityinen funktio kertomuksessa (vrt. Helasvuo 1991a).

Analyysissäni menetelmät jakautuvat tutkimusasetelmaani mukaillen kahtia. Luvuissa 3.2. ja 3.3. pyrin merkityksen jäljille analysoimalla kielen ja kerronnan rakenteita syntaktisesti. Luvussa 3.4. keskityn kerronnan pragmaattiseen puoleen ja tarkastelen kertojan suhtautumista ja tulkintoja. Nämä kaksi puolta eivät ole erotettavissa toisistaan, vaan molemmat rakentavat kokonaismerkitystä ja tukevat toisiaan. Analyysiluvussani syntaksiin keskittyessäni läsnä on myös pragmaattinen näkökulma ja päinvastoin. Tutkimuksessani painotan syntaktista ja kertomusrakenteiden analyysia.

3. Kertomuksen tulkinnan ja merkityksen muodostuminen

Kertomuksen kieli ja rakenne määräävät kertomuksen merkityksen ja tulkinnan, jotka taas määräävät sen, miksi kerronnan lajiksi kertomus lopulta yhteisössä tulkitaan ja tutkijat sen määrittelevät. Toisaalta tilanne ohjaa kerrontaa ja vaikuttaa kertojan tekemiin valintoihin ja esittämiin tulkintoihin. Tässä luvussa en suuremmin nojaudu teksti- tai kerronnanlajeihin, vuorovaikutuksellisuuteen enkä kontekstiin, vaan pääosassa ovat itse kertomustekstit ja niiden kieli. Luon kuitenkin pienen katsauksen varsinaiseen kertomukseen johtavaan tilanteeseen eli johdantosekvenssiin luvussa 3.1. Kerronnan syntaktisia piirteitä tarkastelen luvuissa 3.2. ja 3.3. Edellisessä esittelen kertomustoisintojen skemaattiset rakenteet ja keskityn kertomuksen rakenneosien jäsentymiseen, jälkimmäisessä analysoin kerronnan etenemistä hidastavia tai sen pysäyttäviä elementtejä ja rakenteita. Läpi analyysiluvun pidän merkityksen ja tulkinnan muodostumisen mukana tarkastelussa. Analyysiluvun yhteenvetoluvussa pohdin modaalisuutta, sillä se on ylikuonnollisten kokemusten kerrontaa tutkittaessa erittäin kiinnostava näkökulma kerrotun aiheen arkaluontoisuuden johdosta. Kaikkiaan keskityn kahden kokonaisen kertomuksen vertailuun (TKU/A/67/58, TKU/A/68/385), mutta huomioin myös kaksi viitekertomusta (TKU/A/67/60 ja TKU/A/67/112).

Esittämissäni esimerkeissä olen kursivoinut kulloinkin tarkastelun kohteena olevan piirteen. Kahdella ajatusviivalla olen merkinnyt välistä puuttuvan kertomuksen osan. Koko kertomukset ja litterointimerkkien selitykset ovat tutkielmani lopussa liitteinä.

3.1. Kertomukseen johtavat seikat

Annikki Kaivola-Bregenhøj'n mukaan kertomuksen muotoon vaikuttaa kertomiseen johtavat seikat, etenkin kertomuksen asema diskurssissa. Hän painottaa kertomuksen spontaaniutta tai vastauksellisuutta kertomukseen vaikuttavana tekijänä (Kaivola-Bregenhøj 1988, 262–264). Mia Halonen taas on tarkastellut haastattelijan – hänen tutkimuksessaan terapeutin – esittämien kysymysten vaikutusta kertomusten muotoutumiseen (Halonen 2001). Omassa aineistossani tällainen kertomuksen muotojen välinen ero käy ilmi nimenomaan kysymyksen asetelusta ja kertomuksen motivoinnista ennemmin kuin spontaaniudesta tai vastaamisesta.

1, TKU/A/67/58

- LH: no tuota (.) onkos sinulla mittään mielipidettä siitä minkälaisille (.) ihmisille nämä tämmöset outatasakset sattuu, että näkeekö niitä kaikki,
OSR: e:i? ei minä kyllä pidän tuota että kyllä se pitsäs olla nii että (.) niin että, niin että, >lujat hermot.< (.)\luja? veri,
LH: [mmm]
OSR: [\nor]maali? /veri. [*joo*]
LH: [*mm* että] verestä se [niinku johtuu]
OSR: [verestä >minä] kyllä piän< että verestä se riippuu, juu, herkkäveriset ja herkkähermoset, ei *ne kestä kaikkia*
LH: (mmm) että >lujaverinen< sen näkkee
OSR: joo >lujaverinen se< *pittää olla*
LH: sinä et oo näh[ny.]
OSR: [no=]/olen minä kyllä *nähy.*
LH: no kerropp[as,]
OSR: [jheh] hehhh (ARV) /minä. kyllä? /olen. nähny, ja se kyllä? /oli, <\ku:mmitus?> >mikäpä tuossa,< ja sen minä kyllä (.) tietän että missä *se johtui.* (.)

Ensimmäiseen kertomukseen (TKU/A/67/58) johtaa keskustelu siitä, kuka voi kohdata yliluonnollisia olentoja (ks. esimerkki 1). Vaikka haastattelija kehottaa kertojaa kertomaan, on kertoja virittäytynyt positiivisesti, sillä kertomus todistaa hänen pätevyyttään ja lujaverisyyttään. Vaikka kertomus on eheä ja selvä kokonaisuus, se ei noudattele labovilaista lineaarista kertomusskeemaa. Toiseen eheään kertomukseen (TKU/A/68/385) johtaa sen sijaan haastattelijan muistamattomuus, kun kertoja yrittää sivuuttaa kertomuksen viittauksena (ks. 2). Kerrontaan johtava keskustelu on pitempi, jolloin informantille jää enemmän aikaa muotoilla kertomustaan, ja tuloksena on oppikirjaesimerkki hyvämuotoisesta kertomuksesta. Jälkimmäinen kertomus on laveampi ja yksityiskohtaisempi kuin ensimmäinen kertomus.

2, TKU/A/68/385

- OSR: (edeltävä kertomus jo kuolleesta Jouhkavaarista, jonka OSR näki) joo. >ja sen piduinen, se.< (.) .hh ja se on /sii siitä, ja sem=minä olen nähny. ja se on, mitä minä olen nähny .hh tuota semmosta \kummituksia, /se /on kyllä, toinen minä, olen? kertonut, teille, sen jonka tuolla. @*sen vanhan äijän joka /on hukunuu. se poro-*@ (OSR madaltaa ääntään).h poropaimennusreisusta (...)
JP: #hmm# min=en nyt oikein muista sitä oliko se (.) siellä, skaidissa vai,
OSR: ei se ollut, ei se ollut skaidissa. se /oli tuossa se oli kevo- kevuomassa, tuoh pohjoisen maijok- maijokhaaran latvassa. (.) joo (.) ei se? ole, skaiti, se (.) hhh
JP: ## minkäslainen tapaus, >kun minä en sitä< muista sitä, varmaan kertonu, mutta minä en nyt sitä muista, [sie kertoit si-]
OSR: (AL, O)(1) [mmm (.) no se] sehä oli se oli /justiinsa. vähän ennen (.) vähän ennen joulua. tuo inkan piera, tuli /tännä tuolta ja tuli tännä? ja pyysi minua kaveriksi tuonne siellä oli< (.)

Jälkimmäinen kertomus (TKU/A/68/385) esiintyy haastattelutilanteessa niin sanottuna toisena kertomuksena eli sitä edeltää samantopiikkinen kertomus. Tässä tapauksessa molemmat kertomukset käsittelevät kummituskokemuksia. Ola Samuel Rasmus tarjoaa

toista kertomusta vain viitteenä, mutta joutuukin kertomaan sen kokonaisuudessaan, kun haastattelua tekevä Juha Pentikäinen ei muista jo aiemmilla haastattelukerroilla esitettyä kertomusta. Pentikäinen ei tosin ole kuullut kertomusta itse haastattelutilanteessa kuin viitekertomuksena, sillä ensimmäinen eheä kertomus on Lauri Hongon tekemässä haastattelussa.

Ensimmäinen viitekertomus (TKU/A/67/60) esiintyy samassa haastattelutilanteessa kuin ensimmäinen eheä kertomus (TKU/A/67/58). Haastattelijan vaihtuessa kertomus nousee esiin puhuttaessa yliluonnollisten olentojen näyttäytymisestä tiettyyn aikaan vuodesta. Toiseen viitekertomukseen johdattelee kysymys tietyistä yliluonnollisista olennoista, *gufihtaresta*²⁵, ja tämän kohtaamisesta (ks. 3).

3, TKU/A/67/112

JP: (1) no (.) /*onko noita gufihtaria*. (.) nähny täällä kukaan /muistatko, sinä

OSR: ky:llähän? ne tietysti sanov-, että=että=että he /näki, kufihtarin, mutta lieneekohan /se totta.
(.) kum=minä en ole nähnyt, \niin .hh niin kerran, olen nähnyt mutta *eihän?* /se ollukkaan,
/kufihtar.

JP: (2) mikäs se [oli]

OSR: [mutta] se oli semmonen joka oli ennen vanhaa

Myös muissa haastatteluissa OSR kertoo nähneensä kummituksen, vaikka kysyttiin tiettyjä muita olentoja esimerkiksi äpärää²⁶ tai etiäisiä²⁷ (ks. 1; myös Enges 2012, 127). Tällainen osoittaa toisaalta kertojan halua tuoda esiin omaa spesialistiuttiaan – siis kykyä nähdä ja kokea yliluonnollista – sekä eri olentojen sekoittumista perinteessä.

Samalla tavalla kertomuksessa kussakin kerrontatilanteessa painottuviin merkityksiin vaikuttaa edeltävä puheenaihe eli se, mikä on kulloinenkin topiikki. Ensimmäinen kertomus on todiste kertojan lujaverisyydestä, kun taas toisessa korostuu kertomuksellisuus. Pasi Enges arvioi jälkimmäisen version rikkaampaan kerrontaan vaikuttavan, että kertomus on tallennettu vuotta myöhemmin, jolloin kertojalla on jo tarkempi käsitys siitä, mitä tutkijat haluavat. Toisaalta hän huomauttaa, "että tutkijoiden kiinnostus elvytti ja aktivoi kyläläisten keskinäistä perinnekommunikaatiota." (Enges 2012, 183.)

---

²⁵ *Gufihtar* tarkoittaa maahista, mutta sillä on myös rinnakkaisia merkityksiä ja sitä voidaan käyttää puhuttaessa vainajista tai tarkemmin määrittelemättömästä kummittelusta (Enges 2012, 127; 133–136).

²⁶ Äpäri eli *eahpáraš* on saamelaisessa uskomusperinteessä salaa synnytetty ja surmattu lapsi (Enges 2012, 131–132).

²⁷ Etiäinen eli *ovdasaš* on näkö- tai kuulohavainto henkilöstä, joka ei ole paikalla. Erona muihin uskomusolentoihin on se, ettei etiäistä pidetä pelottavana. (Enges 2012, 139–141.)

Kertomuksen muotoutumiseen vaikuttavat siis etenkin edeltävä puheenaihe, joka määrää, minkälaisesta näkökulmasta kertomus kerrotaan ja mihin sillä pyritään. Myös itse haastattelukysymysten muotoilulla on jonkin verran vaikutusta kertomukseen, mutta kertoja saattaa ohittaa esitetyn kysymyksen ja siirtyä itselle mielekkääseen tai muuten topiikkiin sopivaan aiheeseen.

3.2. Kertomuksen rakenneosat ja niiden jäsentyminen

Kertomuskokonaisuus jäsentyy pienempiin rakenneosiin, joilla tarkoitan tässä kertomuksesta hahmottuvia etenkin sisällöllisiä skemaattisia jaksoja. Kertomusten sisällön rakenteen tarkastelun perustana ja pohjana on pitkään pidetty William Labovin kertomusskeemaa (abstrakti – orientaatio – komplikaatio – arvio – tulos – coda). Vaikka kaava ei ole kaikenkattava ja se on saanut osakseen myös kritiikkiä (esim. Bennett 1986), sopii se kerronnantutkimuksiin vertailupohjana ja lähtökohtana, ja siksi hyödynnän sitä itsekkin.

Ensimmäinen kertomus (TKU/A/67/58) on sisällön rakenteen näkökulmasta melko vapaa. Se alkaa tapahtuman selityksellä, jonka tulkitsen osittain kertomuksen kommentoinniksi: mies, jonka OSR näki, on muinoin kuollut porometsällä (Engesin analyysiyksikkö 1). Tätä seuraa tapahtumien kuvaus, joka vastaa karkeasti labovilaista alkutilannetta ja komplikaatiota: OSR hiihtää, näkee toisen hiihtäjän, jota luulee kaverikseen, yrittää saada tämän kiinni, muttei tavoita edes jälkiä, joten päättelee hiihtäjän olevan tuttu kummitus (3–7). Kertojan tulkintaa varmistaa ja tukee se, että kaveri palaa majapaikalle päinvastaisesta suunnasta (8), joka vastanee labovilaista tulosta. Lopuksi kertoja esittää selittäviä perusteluja eli kommentoi ja arvioi tapahtunutta osin haastattelijan esittämiin kysymyksiin vastailen (9–11). Kertomuksen yksinkertaistettu rakenne on siis: selitys – tapahtumat – tulos – kommentointi.

Jälkimmäinen kertomus (TKU/A/68/385) puolestaan on kuin malliesimerkki labovilaisesta kertomusskeemasta. Kertomussekvenssi alkaa tapahtuman sitomisella ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin. Orientaatiojaksossa kertoja esittelee myös henkilöt (1) ja pohjustaa varsinaista tapahtumia: OSR ja IP eli Ingan Piera tekevät suunnitelman ja lähtevät eri suuntiin (2). Komplikaatiojakso on pitkä ja monipolvinen, kertoja kertoo

ja kuvailee tarkasti tapahtumia ja ajatuksiaan: hän näkee IP:n omalla suunnallaan etäämpänä, yrittää tavoittaa tätä, mutta tämä vain katoaa (3–5). Jo komplikaatiojaksoon sisältyy paljon arvioivaa ainesta samaten kuin tulokseen, jossa OSR palaa majapaikkaan ja IP:n tullessa toisesta suunnasta OSR kertoo tälle näkemästään (6). Varsinaisen kommentin kertoja esittää vastauksena haastatteli kysymykseen (7).

Kertomusten rakenteista voi tehdä joitain päätelmiä kertomuksille annetuista merkityksistä ja kussakin toisinnossa painottuvista kertojan tulkinnoista. Rakenteeltaan hajanainen ensimmäinen kertomus tähtää kerrotun uskottavuuteen, kertoja esittää sen todistavana esimerkkinä kyvystään kohdata yliluonnollista. Kerronnan epälineaarinen, "spiraalimainen" (Enges 2012, 102) rakenne liittyykin usein kertojan pyrkimykseen vakuuttaa vastaanottajat kertomuksen sisällön todenmukaisuudesta. Kun kertomus ei seuraa tarkasti kaavaa, voi kertoja vapaammin pysähtyä perustelemaan ja välittämään tulkintojaan, kunnes hän on tyytyväinen vastaanottoon. (Bennett 1986, 421–425, 432.) Perinteiseen labovilaiseen kertomusskeemaan asetettu kertomus puolestaan painottaa jotakin muuta piirrettä kuin totuudellisuutta. Sekventiaalinen, skemaattinen rakenne lisää muun muassa kertomuksen uskottavuutta. (Bennett 1986; Koski 2007b, 6–7; Enges 2012, 104–105.) Esimerkiksi eheistä kertomuksista jälkimmäinen eli hyvämuotoinen toisinto tuntuu painottavan itse kertomuksen sisältöä ja kerrontaa. Kertoja ei paljasta outoa, välillä katoavaa hiihtäjää kummitukseksi kuin vasta kertomuksen loppupuolella, vaikka tässä haastattelutilanteen topiikki paljastaa yliluonnollisen olennon etukäteen. Tällainen kerronta rakentaa ja tukee yllättävää käännettä, kun kertomuksen lopputulos paljastuu vasta komplikaatiojakson lopussa toisin kuin yliluonnollista kokemusta korostavassa ensimmäisessä toisinnossa (TKU/A/67/58), joka alkaa Kevovuoman rauhattoman vainajan esittelyllä.

Kahta viitekertomusta ei rakenteensa puolesta voi oikeastaan pitää kertomuksina vaan ne ovat enemmän raporteja tapahtuneesta. Ne rakentuvat kokemuksen lyhyeen kuvaamiseen ja yliluonnollista kokemusta perustelevaan kommenttiin.

4, TKU/A/67/60

OSR: tuolla kun olin porohommissa minäki ja se oli ennen joulua (.) ennen joulua oli on ennen vanhaa sieltä (.) on yksi poro- (.) (mmh) poropaimentaja, vanha, ukko on siellä (.) on siellä saanut, surmansa. ja eikä sen, e-eikä sen, ole eikä, se ole löydetty. /ja jussiinsa minä, j=olin /ennen joulua, *tuota* /ja /jussiinsa minulle< ilmesty.

5, TKU/A/67/112

OSR: se oli semmonen joka oli ennen vanhaa oli tietysti hukkunu siihen tunturiin, (.) \ja minä satuin kulin< satuin, kulkemaan justiinsa siinä si- siinä aikana. koska se oli hukkunut. (.) sitä paikan \lähelle ja /sit silloin< silloin se ilmesty? minulle. *jooh*

Vaikka nämä lyhyet raportit eivät ole varsinaisia kertomuksia rakenteensa puolesta, ne sisältävät tarinan eli tapahtuman tärkeimmät seikat ja evaluoivat tapahtunutta. Näissä viitekertomuksissa tuntuu keskiössä olevan nimenomaan tapahtuneen todistaminen ja oman spesialistisuuden esittäminen, kuten ensimmäisessä kertomuksessakin.

Kertomuksen rakenneosat erottuvat toisistaan sisällön ohella kielellisesti ja prosodisesti. Omassa tutkimuksessani jätän prosodiset piirteet vähemmälle huomiolle ja keskityn analysoimaan niitä kielellisiä tekijöitä, joiden avulla koko kertomus jäsentyy pienemmiksi osiksi. Tarkastelen, miten uusi asia tuodaan mukaan kertomuksen, miten kertoja osoittaa uuden jakson alkavan ja miten se liittyy edeltävään osaan. Lisäksi kiinnitän huomiota jaksoja yhdistäviin syntaktisiin seikkoihin.

Leksikaalisella tasolla etenkin hyvämuotoisessa toisinnossa korostuu uuden jakson aloituksessa partikkelit *no* ja *mutta*. Etenkin *no*-partikkelia voi pitää kertojalle ominaisena jakson aloittavana konstruktiona, tosin se toistuu aineistossani usein myös haastattelijan vuoron avaajana ja on muutenkin yleinen aloitus (ks. mm. Kaivola-Bregenhøj 1988, 254–255). Esimerkissä 6 *no*-partikkeli toistuu melko säännöllisesti uutta jaksoa aloittavana, segmentoivana elementtinä.

6, TKU/A/68/385

OSR: [mmm (.) *no* se] sehä oli se oli /justiinsa. vähän ennen (.) vähän ennen joulua. tuo inkan piera, tuli /tännä tuolta ja tuli tännä? ja pyysi minua kaveriksi tuonne siellä oli< (.) /siellä oli poron- porotokka taikka poro- semmonen< >tsoove,< (.) *jooh* .hh että he< että he lähtevät sen sen hakemaan, ja kattomaan, /sieltä ja hakemaan *jos löytävät, ni* \että me tuomme \tänne=ne (.) (2) (@) *no*? /me lähemme. täältä ja .hh ja me menemme suoraan sen (.) haaran latvaan siinä on oikeen iso tuo .hh(**niiskaus**) turvekammio.

--

(4) <*no*> minähän? /tulini vähän, toista tietä, missä olin *mennyt (ties-) tuolta.* mutta en? /minä nähnyt, enkä vuohtunu, minkäänlaista *poron jälkiä. siellä* (.) ja /minä hihtelen, .h tai tuo- .h tuonne sen sen >pohjoishaaran \latvaan< siinä /on, \paju?pensikoita, mutta ei ole< ei ole näin tihä. se /on niin kun (--). ja /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan se hiihtää \riivattu, *no* /mihin se koira, on jäänyt, .hh se on vissiin piär- .h se on vissiin hh *se koirariepu. se on< se on* löytänyt, myrkkyä. (.) (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja se /männee kyllä *nii* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo. (.) /piera palttoon, sieltä (.) sieltä /on tietysti, huomannut, *että* poron jälkiä. \on \siellä .hh ja: sen takia se mennee niin nopiasti. (.) *no* /minähän kyllä, koitin, koitin taka-ajoa, mutta /se menee. *rietas,* (.) /minä ajattelin kun se (ku) se /oja, on näin, ja< ja se mennee. \nui se \äijä, (.) minä ajattelin minähän hiihtän, tästä, \että näin. että se< se

suksen, jälki kuitenkin, tulee vastaan. *se ei \auta,* (.) *no* /minähän hiihtin, \niin ja kiersin sitten, tuolta. ympäri. /ei /vuohtunu, mittään. (.) **(T)(6)** *no* /minähän hiihtin tietysti suoraan, >kotan luokse,< (.) /justiinsa, pieraki oli, justiinsa. tuli, \hänkin, mutta se /tuli jo, tuolta ai-aivan, toi*se päin* .h toisessa, suunnassa. (.) *ja minä, kyllä?* /minä kerroin, /pieralle, heti. (.) /ja piera? se sanoi /se on se sama, minkä< jonka hänkin, on nähnyt jo pari kertaa, /se on se sama. *ukko.* (.) eihän se ole, sitä *e- (.) tai* /sitä, *\parempaa.* /taikka sitä *kummempaa.*

JP: (.) *no* mitähän varten se ukko mistä se oli siihen tullu. oliko se

OSR: **(ARV)(7)** /*no* se oli< se oli tullu, \tietysti se on se< se on se oja. on \semmonen että .h se mennee joskus. /maan alla sieltä, ja, joskus se ilmenee. ja /mistä ilmenee

No-partikkelia kertoja käyttää tiuhaan myös kerrontasekvenssin jaksojen sisällä uutta ajatusta aloittamassa sekä siteeratessaan kokemushetken ajatuksiaan tai sanojaan. Varsinaisessa kerrontasekvenssissä *no* esiintyy aloittavana konstruktiona seitsemän kertaa. Lisäksi OSR aloittaa arvionsa samalla partikkelilla.

Spiraalimaisen kerronnan toisinnossa (TKU/A/67/58) *no* esiintyy kaksi kertaa: koko kerronnan aloittajana ja komplikaatiojakson loppupuolella lausuman alussa.

7, TKU/A/67/58

OSR: [no=]/olen minä kyllä *nähty.*

LH: *no* kerropp[as,]

OSR: [jheh] hehhh **(ARV)** /minä. kyllä? /olen. nähty, ja se kyllä? /oli, <\ku:mmitus?> >mikäpä tuossa,< ja sen minä kyllä (.) tietän että missä *se johtui.*

--

että minä pääsen sen (.) sen suksen jälkeen, että minähän (.) <painelen> perrään (.) **(6)** *no* /ei poron jälkiä? kyllä /ei ole eikä se tullut, se (.) /eikä se tullut kyllä se ne suksien jälkiä.

Kerronnan selvimmin hahmottuvien jaksojen ja aloitusten lisäksi kerronnan osin loputtoman tuntuista pitkistä yhdyslauseiden pötköstä nousee esiin muitakin segmenttoivia konstruktoita. Usein uusi asiakokonaisuus tai sitä suppeampi sisältöyksikkö liitetään edelliseen rinnastavalla *ja*-partikkelilla siihen liittyvällä pronomiinilla. Esimerkiksi partikkeli + pronomini (*ja se/minä*) esiintyy kaikissa toisunnoissa vähintään kerran jonkin uuden sisältöyksikön alkaessa muun muassa seuraavissa esimerkeissä (8 ja 9).

8, TKU/A/67/58

OSR: **(1)** @ se on ennen vanhaa niin=ku, /ennen vanhaa niin niin=ku tuossa kevuomassa. /siellä oli yksi vanha ukko. (.) ukko siellä poromettässä siellä syystalvella taikka taikka kaamolla. (njee mm) saanu surmansa hukkuu siihen poromett*ässä,* ja eikä ole (.) eikä ole löytynyt. **(AL, O)(2)** *ja se* justiinsa se saman aikana saman aikana minäki sattuun sattuun siellä käymään (.) (nja) poron hommissa **(K)** >*ja* sitten? /minä näin,< (.) että sehän hiihtelee **(3)** ei ollu ei ollu vyö ympäri >mutta tuota< se oli paljasta paljas palssa päällä, (.) kulunut paltsa, (.) **(4)** *ja se* hiihtää niin hiihtä=hiihtelee *ja minä*, /minähän ajattelin jokohhan minun kaveri.

\on siellä /mitä /mitä se /siellä. eihän meillä ollut liitto, että -tä siellähän pitäis olla. */mikä mahtaa. /mikä mahtaa, olla. jokohan* se porot, on siellä ja siinä siinä niitä jälkiä jälkiä, seuraa. (.) (5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) kun se minä=ajattelin kun se näkkee /minua se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /pakkoon. lähtee, ja minähän hiihtelin sinne että minä (.) että minä pääsen sen (.) sen suksen jälkeen, että minähän (.) <painelen> perrään (.)

9, TKU/A/67/60

OSR: @ /näät tuolla, kun mennään kevuvuomaan, (sa-) kun tuolla kun olin porohommissa /minäki,< ja se oli ennen joulua (.) ennen joulua oli on ennen vanhaa sieltä (.) on yksi poro- (.) (mmh) poropaimentaja, vanha, ukko on siellä (.) on siellä saanut, surmansa. ja eikä sen, e-eikä sen, ole eikä, se ole löydetty. /ja jussiinsa minä, j=olin /ennen joulua, *tuota* /ja /jussiinsa minulleki< ilmesty. jussiinsa siinä. *aikana,* (@) (.) \joo (.) se on nim=määräaikaas, niistäkin, (.) (3) ja se on tuo /sama, äpärä, kuka sen kuulee, se on samalla se on /vaarallinen, (.) joo (.) jos niitä? sanoja tie,- .h jos niitä? sanoja, tietää että miten, miten, se- että /miten. se /pittää niillä sanelee niin niin se on vaara*llinen* .hh

Jälkimmäisen eheän kertomuksen (TKU/A/68/385) komplikaatiojaksossa asiakokonaaisuutta aloittamassa esiintyy kontrastoiva *mutta* (ks. 10). Segmentoivana partikkelina *mutta* esiintyy myös jälkimmäisessä viitekertomuksessa (TKU/A/67/112, ks. 11).

10, TKU/A/68/385

OSR: (K)(3) *mutta* /piera /riivattu eihän se lähteny, ku< niin kun meillä? puhetta oli, (.) ja jos olisi sinne suoraan lähteny \se oli justiinsa, tullu, <*\sen poroparttion luokse juu ja me olisimme löytäny*> /*mutta* sehän meniki tuonnemaks sitä samaa tietä missä minä. ja minähän? /piirsin ku (mihe) liito-< liittopaikat kun se< minä ohitte, niitä, ja *piera /ei kyllä tullu, sillon.* (.) (4) <no> minähän? /tuln vähän, toista tietä, missä olin *mennyt (ties-) tuolta.* *mutta* en? /minä nähnyt, enkä vuohtunu, minkäänlaista *\poron jälkiä. siellä* (.) ja /minä hiihtelen, .h tai tuo- .h tuonne sen sen >pohjoishaaran \latvaan< siinä /on, \paju?pensikoita, *mutta* ei ole< ei ole näin tihä.

11, TKU/A/67/112

OSR: ky:llähän? ne tietysti sanov-, että=että=että he /näki, kufihtarin, *mutta* lieneekohan /se totta. (.) kum=minä en ole nähnyt, \niin .hh niin kerran, olen nähnyt *mutta* eihän? /se ollukkaan, /kufihtar.

JP: (2) mikäs se [oli]

OSR: [*mutta*] se oli semmonen joka oli ennen vanhaa oli tietysti hukkuu siihen tunturiin, (.) \ja minä satuin kulin< satuin, kulkemaan justiinsa siinä si- siinä aikana. koska se oli hukkunut. (.) sitä paikan \lähelle

Mutta osoittaa, että jokin kerrottu toiminto tai tapahtuma poikkeaa oletetusta tai suunnitellusta. Segmentoivien tehtävien lisäksi sekä *mutta* että *ja* esiintyvät kertomuksissa myös muissa tehtävissä.

Kertomuksen osat erottuvat toisistaan sisällön ja yksittäisten kielen piirteiden lisäksi myös syntaktisesti, mikä käy ilmi erityisesti jälkimmäisessä eheässä kertomuksessa

(TKU/A/68/385). Kertomusskeemajaksot hahmottuvat omiksi kokonaisuuksikseen etenkin subjektin ja predikaattirakenteen osalta, kun kussakin kertomuksen jaksossa on keskenään paralleelleja rakenteita.

12, TKU/A/68/385

OSR: (AL, O)(1) [mmm (.) no se] sehä oli se oli /justiinsa. vähän ennen (.) vähän ennen joulua. tuo inkan piera, *tuli* /tännä tuolta ja *tuli* tännä? ja *pyysi* minua kaveriksi tuonne siellä oli< (.) /siellä oli poron- porotokka taikka poro- semmonen >tsoove,< (.) joo .hh että he< että he lähtevät sen sen hakemaan, ja kattomaan, /sieltä ja hakemaan *jos löytävät, ni* \että me tuomme \tänne=ne (.) (2) (@) no? /*me lähemme*. täältä ja .hh ja *me menemme* suoraan sen (.) haaran latvaan siinä on oikeen iso tuo .hh(niiskaus) turvekammio. ja me oltiin. sieltä \yötä poltinpakkanen vielä, mutta /kuu:tamo niin, \kun, au:rinko. oltiin sieltä yötä. kun se rupesi vähän< vähän /aamunkoitto (.) niin me< /niin me, \lähemme. ja *teemme* tietysti (.) ja suunnitelmat, /mihin se piera, lähti /ja mihin? *minä* *lähenn*. *hh (..)

Johdanto- ja orientaatiojaksoissa lausumien ytiminä on kahden predikaattimuotoisen verbin tai verbiketjun yhdistelmä: *tuli ja pyysi, lähtevät hakemaan ja kattomaan, me lähemme ja teemme*. Kertomuksen alussa subjekti on siis kollektiivinen: kokijoina ja tekijöinä ovat sekä kertoja OSR että kaveri IP. Aivan orientaation lopuksi tämä yhteistekijyys eriytyy yksikön ensimmäiseksi ja kolmanneksi persoonaksi johdattaen komplikaatiojaksoon, jossa subjektina ja samalla tapahtumien kokijana on minä. Vastaavasti varsinaisen kokemuksen tapahtumia kertovassa jaksossa predikaatit esiintyvät itsekseen (esimerkki 13, joka on suoraa jatkoa esimerkille 12).

13, TKU/A/68/385

OSR: (K)(3) mutta /piera /riivattu *eihän se lähteny*, ku< niin kun meillä? puhetta oli, (.) ja jos olisi sinne suoraan lähteny \se oli justiinsa, tullu, <*sen poroparttion luokse juu ja me olisimme löytäny* /mutta sehän meniki tuonemaks sitä samaa tietä missä minä. ja minähän? /piirsin ku (mihe) liito-< liittopaikat kun se< minä ohitte, niitä, ja *piera /ei kyllä tullu, sillon.* (.) (4) <no> minähän? /tulin vähän, toista tietä, missä olin *mennyt (ties-) tuolta.* mutta *en?* /minä nähnyt, enkä vuohunnu, minkäänlaista *poron jälkiä. siellä* (.) ja /minä hiihtelen, .h tai tuo- .h tuonne sen sen >pohjoishaaran \latvaan< siinä /on, \paju?pensikoita, mutta ei ole< ei ole näin tihä. se /on niin kun (--). ja /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan *se hiihtää* \riivattu, no /mihin se koira, on jääny, .hh se on vissiin piär- .h se on vissiin hh *se koirariepu. se on< se on* löytäny, myrkkyä. (.) (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja *se* /männee kyllä *nii /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo. (.) /*piera* palttoon, sieltä (.) sieltä /on tietysti, *huomannut*, *että* poron jälkiä. \on \siellä .hh ja: sen takia *se mennee* niin nopiasti. (.) no /minähän kyllä, koitin, koitin taka:-ajoa, mutta /*se menee*. *rietas,* (.)

Paralleelleja esimerkeissä 12 ja 13 ovat etenkin syntaktiset rakenteet ja tekijyys. Esimerkissä 13 on rinnakkain kaksi paralleelia toistuvaa rakennetta: yksikön ensimmäinen sekä yksikön kolmas persoonamuoto. Toistuvat paralleelit syntaktiset rakenteet kiinteyttävät kertomuksen jaksoja ja auttavat siten vastaanottajaa

hahmottamaan kokonaisuutta ja siirtymiä. Marja-Liisa Helasvuon mukaan paralleelisuus ja toisto joko syntaktinen, leksikaalinen tai jopa prosodinen ovat jakson sisäistä yhtenäisyyttä lisääviä seikkoja (Helasvuo 1991a, 81; 1991b, 43). Aineistossani on esimerkkejä myös leksikaalisesta paralleelisuudesta (ks. 14) sekä viitteitä paralleelista prosodiastakin – prosodiaa en tämän tutkimuksen puitteissa analysoi.

14, TKU/A/68/385

OSR: (2) (@) no? /me lähemme. täältä ja .hh ja me menemme suoraan sen (.) haaran latvaan siinä on oikeen iso tuo .hh(**niiska**us) turvekammio. ja me oltiin. sieltä \yötä poltinpakkanen vielä, mutta /kuu:tamo niin, \kun, au:rinko. oltiin sieltä yötä. kun se rupesi vähän< vähän /aamunkoitto (.) niin me< /niin me, \lähemme. ja teemme tietysti (.) ja suunnitelmat, /*mihin se piera, lähti /ja mihin? minä *lähen.* hh (..)*

Kertomukset siis jäsentyvät kokonaisuutta pienemmiksi osiksi eli jaksoiksi, jotka muodostavat kertomuksen rakenteen rungon. Labovilaista kertomusskeemaa mukaileva rakenne korostaa kertomuksellisuutta, ja yllättävä seikka paljastuu vasta lopussa kuten OSR:n jälkimmäisessä kertomuksessa (TKU/A/68/385). Ensimmäisen kertomuksen (TKU/A/67/58) spiraalimainen rakenne puolestaan antaa kertojalle enemmän tilaa vakuuttaa kuulijansa. Kertojalla on monia keinoja erottaa kertomuksen rakenneosat toisistaan. Leksikaalisella tasolla kerronnasta erottuu selvästi segmentoivina, uutta asiaa aloittavina konstruktio *ja* + pronomini sekä partikkelit *no-* ja *mutta-*, joista erityisesti viimeinen kontrastoi uuden asian edellä esitettyyn. Kertomusjaksot erottuvat toisistaan myös syntaktisella tasolla: kussakin jaksossa toistuu sille ominainen subjekti-predikaatti-rakenne.

3.3. Kerrontaa hidastavat ja juonen pysäyttävät elementit

Kertomuksen merkityksen kannalta kiinnostavia kohtia ovat kerronnan virran pysäyttävät tai sitä hidastavat paikat, koska ne erottuvina osioina kiinnittävät huomion. Kerrontaa hidastavista ja sen pysäyttävistä keinoista käsittelen toistoa, parenteseja ja referointia.

Erityisesti kertaava toisto on kerronnan tiiviyyden tai paremminkin väljyyden kannalta kiinnostavaa, sillä tekstin samantyyppisen toiston aiheuttaman väljyyden saama merkitys vaihtelee sen esiintymisympäristöstä riippuen. Kertomuksen alkupuolella kertoja tuntuu ottavan aikaa toistamalla edellä sanomaansa, kun taas

komplikaatiojaksossa ja tuloksessa tällainen leksikaalinen toisto painottaa tiettyjä asioita (ks. 15).

15, TKU/A/67/58

OSR: (1) @ se on ennen vanhaa niin=ku, /ennen vanhaa niin niin=ku tuossa kevuvuomassa. /siellä oli yksi vanha ukko. (.) ukko siellä poromettässä siellä syystalvella taikka taikka kaamolla. (njee mm) saanu surmansa hukkunu siihen poromett*ässä,* ja eikä ole (.) eikä ole löytynyt. (AL, O)(2) ja se justiinsa se saman aikana saman aikana minäki sattuun sattuun siellä käymään (.) (nja) poron hommissa (K) >ja sitten? /minä näin,< (.) että sehän hiihtelee (3) ei ollu ei ollu vyö ympäri >mutta tuota< se oli paljasta paljas palssa päällä, (.) kulunut paltsa, (.) (4) ja se hiihtää niin hiihtä= hiihtelee

--
(5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.)

--
ARV K:ssa (7) minähän sen ajattelin ja minä sanoin \jaa sinä se oletkin joka olet joka olet ennenkin jo (.) ennenkin jo on nähnyt nähnyt sinua *ukot* siellä ja ja sinä se olet ja /menehän sinä rauhassa (.) (T)(8) minähän pyöritin, \takasin? ja minun kaveri justiinsa tuli justiinsa tuli minun kaveri kaveri /aivan, toisessa, suunnassa kotan luona (.) kodan luokse

Ensimmäisessä toisinnossa (TKU/A/67/58) toistoa on runsaasti, jolloin kerrontaa hidastava tehtävä korostuu. Aineistoni kertomusten vertailu osoittaa, että toisto on myös kerronnan merkitystä muodostava ja tulkintaa ohjaava tekijä. Jälkimmäisessä toisinnossa (TKU/A/68/385), jossa toistoa on vähän, tämä toiston merkitystä korostava funktio painottuu (ks. 16).

16, TKU/A/68/385

OSR: (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja se /männee kyllä *\nii* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo.

--
(.) no /minähän hiihtin, \niin ja kiersin sitten, tuolta ympäri. /ei /vuohtunu, mittään. (.) (T)(6) no /minähän hiihtin tietysti suoraan, >kotan luokse,< (.) /justiinsa, pieraki oli, justiinsa tuli, \hänkin, mutta se /tuli jo, tuolta ai- aivan, toi*se päin* .h toisessa, suunnassa. (.) *ja minä, kyllä?* /minä kerroin, /pieralle, heti. (.) /ja piera? se sanoi /se on se sama, minkä< jonka hänkin, on nähnyt jo pari kertaa, /se on se sama. *ukko.* (.) eihän se ole, sitä *e- (.) tai* /sitä, *\parempaa.* /taikka sitä *kummempaa.*

Molempien kertomusten komplikaatiojaksossa toistuva *hiihtäminen* on yksi Pasi Engesinkin tutkimuksessaan esiin nostama kielellinen seikka: toisto korostaa edellä hiihtäjän saavuttamisen epäonnistumista kovasta yrittämisestä huolimatta (Enges 2012, 183). Vastaavasti tuloksessa toistuva *justiinsa tuli*, on nähdäkseni kertomuksen merkityksen kannalta erityisen tärkeä, sillä se osoittaa, ettei Ola Samuel Rasmuksen näkemä *äijä* voinut olla hänen kaverinsa Ingan Piera.

Kerronnan tiiviyyteen liittyvät myös juonen etenemisen pysäyttävät kohdat, joita ovat muun muassa evaluoivat jaksot ja parenteettiset lisäykset. Aineistoni kertomuksissa parenteeseja on melko vähän, ja osa parenteeseista hahmottuu paremmin kerronnan katkaiseviksi tai referaatin keskelle asettuviksi johtoilmauksiksi (ks. 17 ja 18 analyysiyksikkö 5:n jälkeen). Esimerkissä 17 on myös referoinnin lomaan asettava näköhavaintoa tarkemmin kuvaileva parenteesi (analyysiyksikkö 3).

17, TKU/A/67/58

OSR: se on ennen vanhaa niin=ku, /ennen vanhaa niin niin=ku tuossa kevuomassa. /siellä oli yksi vanha ukko. (.) *ukko siellä poromettässä siellä syystalvella taikka taikka kaamolla.* (njee mm) saanu surmansa hukkunu siihen poromett*ässä,* ja eikä ole (.) eikä ole löytynyt.

--
(K) >ja sitten? /minä näin,< (.) että sehän hiihtelee (3) *ei ollu ei ollu vyö ympäri >mutta tuota< se oli paljasta paljas palssa²⁸ päällä, (.) kulunut paltsa, (.) (4) ja se hiihtää niin hiihtä=hiihtelee*

--
(5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) *kun se minä=ajattelin kun se näkkee /minua se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /pakkoon. lähtee,*

18, TKU/A/68/385

OSR: /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan se hiihtää \riivattu, no /mihin se koira, on jääny, .hh se on vissiin piär- .h se on vissiin hh *se koirariepu. se on< se on* löytäny, myrkkyä. (.) (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja se /männee kyllä *\nii* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo. (.) /piera paltoon, sieltä (.) sieltä /on tietysti, huomannut, *että* poron jälkiä. \on \siellä .hh

JP: (.) no mitähän varten se ukko mistä se oli siihen tullu. oliko se

OSR: (ARV)(7) /no se oli< se oli tullu, \tietysti se on se< se on se oja. on \semmonen että .h se mennee joskus. /maan alla sieltä, ja, joskus se ilmenee. ja /mistä ilmenee, se on semmonen niinku a:van- aua- mikä. se on se avan- /no avanto, (.) *joo* /ja se <oikein syvä.> .hh >tietysti ja< taas taas se< taas se häipyy, \siihen ja menee maan alle ja jos- /joskus, taas nousee. /taas on, reikä. (.) .hhh >/ja se arvellen se< ukko, silloin silloin joka oli (.) *poroja paimentamassa, sehän tietysti* pudo- pudonnu. \se jou- jonku- jonkun avantoon. ja se on siellä. ja se=se kummittelee, ja se=se tulee näkyviin. (.) *jooh* sen /tiesivät, että siihen /on mennyt, ukko kyllä. >mutta ei ole< ei /ne löytänyt, ei missään,

Kertomuksen merkityksen rakentumisen ja tulkinnan kannalta tärkeä selittävä lisäys on esimerkin 18 ensimmäisellä rivillä oleva *minun kaveri*. OSR tulkitsee näkemänsä *hiihtävän äijän* IP:ksi, ja vasta toisinnon lopussa paljastuu, ettei kyseinen *äijä* ollutkaan IP vaan kummittelemaan jäänyt rauhaton vainaja.

Parenteettisia lisäyksiä useammin itsekeskeytys johtuu aineistossani itsekorjauksesta tai muuten edellä sanotun toistamisesta. Vaikka Ola Samuel Rasmus on äidinkieleltään

²⁸ poron taljasta ommeltu takki, pelski

saamenkielinen, ei hän usein joudu korjaamaan itseään vieraan kielen takia. Ainoastaan kerran hänellä on sana hukassa ja hän hakee sitä hetken (ks. 18: *a:van- aua- mikä. se on se avan- /no avanto*).

Kerronnan pysäyttävinä elementteinä ovat joissain tapauksissa myös referointi ja siihen liittyvä johto ilmaus. Referaatit erottuvat muusta kerronnasta erityisesti syntaktisesti. Aineistoni varsinaisissa kertomuksissa kertoja viittaa yhteensä kolmetoista kertaa, ensimmäisessä kuusi ja jälkimmäisessä seitsemän, itse tapahtuman ulkopuolelle selostaessaan tapahtumahetken ajatuksiaan tai muiden sanomisia. Referaatit sijoittuvat pääasiassa kertomusten komplikaatiojakssoon.

19, TKU/A/67/58

OSR: (K) >ja sitten? /minä näin, < (.) että sehän hiihtelee (3) ei ollu ei ollu vyö ympäri >mutta tuota< se oli paljasta paljas palssa päällä, (.) kulunut paltsa, (.) (4) ja se hiihtää niin hiihtä=hiihtelee ja minä, /minähän ajattelin jokohhan minun kaveri. \on siellä /mitä /mitä se /siellä. eihän meillä ollut liitto, että -tä siellähän pitäis olla. */mikä mahtaa. /mikä mahtaa, olla. jokohan* se porot, on siellä ja siinä siinä niitä jälkiä jälkiä, seuraa. (.) (5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) kun se minä=ajattelin kun se näkkee /minua se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /paktoon. lähtee, ja minähän hiihtelin sinne että minä (.) että minä pääsen sen (.) sen suksen jälkeen, että minähän (.) <painelen> perrään (.) (6) no /ei poron jälkiä? kyllä /ei ole eikä se tullut, se (.) /eikä se tullut kyllä se ne suksien jälkiä. (ARV K:ssa) (7) minähän sen ajattelin ja minä sanoin \jaa sinä se oletkin joka olet joka olet ennenkin jo (.) ennenkin jo on nähnyt nähnyt sinua *ukot* siellä ja ja sinä se olet ja /menhän sinä \rauhasa (.)

20, TKU/A/68/385

OSR: ja /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan se hiihtää \riivattu, no /mihin se koira, on jääny, .hh se on vissiin piär- .h se on vissiin hh *se koirariepu. se on< se on* löytäny, myrkkyä. (.) (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja se /männee kyllä *nii* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo. (.) /piera palttoon, sieltä (.) sieltä /on tietysti, huomannut, *että* poron jälkiä. \on \siellä .hh ja: sen takia se mennee niin nopiasti. (.) no /minähän kyllä, koitin, koitin taka:-ajoa, mutta /se menee. *rietas,* (.) /minä ajattelin kun se (ku) se /oja, on näin, ja< ja se mennee. \nui se \äijä, (.) minä ajattelin minähän hiihtän, tästä, \että näin. että se< se suksen, jälki kuitenkin, tullee vastaan. *se ei \auta,* (.) no /minähän hiihtin, \niin ja kiersin sitten, tuolta. ympäri. /ei /vuohtunu, mittään. (.)

Esimerkeistä 19 ja 20 käy ilmi, että kertomuksen komplikaatioissa suuri osa juonesta esitetään referoimalla. Markku Haakana on tarkastellessaan valituskertomusten johto ilmauksia havainnut, että kertoja voi merkitä jonkin referaatiksi myös toistamalla syntaktisen rakenteen (Haakana 2005, 122–126, 131). Omassa aineistossani tällainen paralleelinen referointia erottava ilmiö on aikamuoto, joka epäselvissä tapauksissa osoittaa referoinnin (ks. 21). Kertomuksissa narratiiviset lauseet kuvaavat pääasiassa päätyttyä toimintaa eli ovat imperfektissä tai pluskvamperfektissä ja referoinnissa

kertoja käyttää kestopuotoja eli preesensia ja perfektiä. Kestopuotoja käyttämällä kertoja osallistaa vastaanottajan mukaan tapahtumahetkeen ja tapahtuma näyttäytyy tälle todellisempaan. Vastaavanlaisia havaintoja on tehnyt Marja-Liisa Helasvuo (Helasvuo 1991a, 81–83).

21, TKU/A/67/58

OSR: (5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) kun se kun se näkkee /minua se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /pakkoon. lähtee, ja minähän hiihtelin sinne että minä (.) että minä pääsen sen (.) sen suksen jälkeen, että minähän (.) <painelen> perrään (.)

Vastaava kohta toistuu lähes samanlaisena myös jälkimmäisessä toisinnossa:

22, TKU/A/68/385

OSR: (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.)

Erityisen kiinnostava syntaktinen konstruktio on esimerkissä 23, jossa johtoilmaus katkaisee parenteesin, joka puolestaan katkaisee referoitavan asian. Esimerkkiin olen merkinnyt pystyviivoin referoitavan, parenteesin ja johtoilmauksen rajakohdat.

23, TKU/A/67/58

OSR: (5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) | kun se | minä=ajattelin | kun se näkkee /minua | se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /pakkoon. lähtee, ja minähän hiihtelin sinne

Se, että tarinaa viedään eteenpäin referoimalla, voi vaikuttaa kertomuksesta tehtävään tulkintaan. Osallistamisen ohella johtoilmaukset ohjaavat tulkintaa. Haakana on tarkastelleessaan referointia ja johtoilmauksia valistuskertomuksissa havainnut, että kertoja voi hämärtää referaatin tulkintaa käyttämällä erilaisia johtoilmauksia. Referaatteja muusta kerronnasta erottavat useimmiten suorasanaiset johtoilmaukset, jotka ilmaisevat onko kyseessä puhe- vai ajatusreferaatti. Joskus selvä johtoilmaus voi kuitenkin puuttua, ja tällaisissa nollasitaatillisissa tapauksissa referaattia osoittaa jokin muu seikka esimerkiksi prosodia tai koodinvaihto. Nollasitaatillisissa tapauksissa se, minkälaisen toiminnon referointi on kyseessä, jää auki. (Haakana 2005 122–141.) Omassa aineistossani puhe- ja ajatusreferoinnin rinnalle nostan näköhavainnosta kertomisen, sillä se rinnastuu vahvasti ajatusreferaattiin. Esimerkeissä 19 ja 20 (s. 37) kertoja kertoo nähneensä kaverinsa hiihtämässä (19: /minä näin, < (.) että sehän

hihtelee 20: /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan se hiihtää \riivattu,). Etenkin jälkimmäisessä esimerkissä referaattimaisuus korostuu, kun kertoja kertoo suorille lainauksille ominaisia deiktisiä ilmauksia käyttäen (tuossahan). Näköhavaintoa voi yleensä pitää melko luotettavana etenkin, kun havainnosta kerrotaan yksityiskohtaisesti.

Suorasanaisten johtoilmausten rinnalla kertoja käyttää muun muassa *että*-partikkelia referoinnin edellä (21: *että minä* (.) *että minä pääsen sen* (.) *sen suksen jälkeen, että minähän* (.) <*painelen*> *perrään*). Samantyyppistä *että*-partikkelin käyttöä johtoilmauksena on aineistoistaan tarkastellut myös Haakana (Haakana 2005, erityisesti 140). Esimerkissä 20 näköhavainnon referointi muuttuu ajatusreferoinniksi *no*-partikkelin erottamana (*tuossahan se hiihtää \riivattu, no /mihin se koira, on jääny*). Joissain kohdin suorasanaisten johtoilmaus tulee vasta referoinnin keskelle, jolloin referoinnin alkukohta erottuu syntaktisesti aikamuodon ja lausumakonstruktion avulla (20: *se /männee kyllä *nii* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo*).

Komplikaatiojakson ulkopuolelle sijoittuvat referaatit ovat jonkun toisten puheen referointia (24) tai arviossa esitetty ajatusreferaatti (25), joka rinnastuu komplikaation vastaavan tilanteen referaattiin.

24, TKU/A/68/385

OSR: (AL, O)(1) [mmm (.) no se] sehä oli se oli /justiinsa. vähän ennen (.) vähän ennen joulua. tuo inkan piera, tuli /tännä tuolta ja tuli tännä? ja pyysi minua kaveriksi tuonne siellä oli< (.) /siellä oli poron- porotokka taikka poro- semmonen >tsoove,< (.) joo .hh *että he*< *että he lähtevät sen sen hakemaan, ja kattomaan, /sieltä ja hakemaan *jos löytävät, ni* \että me tuomme \tänne=ne* (.)

--
(T)(6) no /minähän hiihtin tietysti suoraan, >kotan luokse,< (.) /justiinsa, pieraki oli, justiinsa. tuli, \hänkin, mutta se /tuli jo, tuolta ai- aivan, toi*se päin* .h toisessa, suunnassa. (.) *ja minä, kyllä?* /minä kerroin, /pieralle, heti. (.) /ja piera? se sanoi /se on se sama, minkä< jonka hänkin, on nähnyt jo pari kertaa, /se on se sama. *ukko.* (.) eihän se ole, sitä *e- (.) tai* /sitä, *parempaa.* /taikka sitä *kummempaa.*

25, TKU/A/67/58

OSR: ni silloin minä huomasin kun se häipy (.) ja eikä ja eikä se tullut minkäänlaista suksen jälkiä. (.) joo (11) *minähän /kyllä arvasin, ja sinä se oletkin se tuttu. äijä hiihtelemässä,* (.)

Esimerkin 24 Ingan Pieran referointi on merkityksen ja uskottavuuden kannalta oleellinen, sillä kertoja saa omalle yliluonnollisen kokemukselle vahvistuksen.

Kertomuksen etenemistä hidastavia elementtejä ovat muun muassa toisto, parenteesit ja referointi, joilla kaikilla on myös muita kerronnallisia tehtäviä. Toisto painottaa ja korostaa tiettyjä asioita ja toisaalta se antaa kertojalle tulevan mietintä- ja muotoilu-aikaa. Parenteesit, jotka referaattien tapaan erottuvat etenkin syntaktisesti, selventävät ja tarkentavat edellä kerrottua ja siten voivat muokata tehtävää tulkintaa (ks. esim. 8 ensimmäinen rivi). Aineistossani referointi on komplikaatiojakson kerrontakeino, joka vie tapahtumia eteenpäin. Johtoilmauksista käy useimmiten ilmi, onko kyseessä ajatus-, puhe- vai näköhavainnon referointi. Omassa aineistossani ajatusreferaatit ovat yleisimpiä, sillä tapahtumassa ei ole mukana muita. Sekä referaatit että parenteesit sisältävät evaluoivia elementtejä.

3.4. Modaalisuus kerronnassa

Analyysin lopuksi käsittelen hivenen modaalisuutta, sillä se on yliluonnollisia kokemuksia kerrottaessa erittäin kiinnostava tarkastelun kohde kerrotun aiheen arkaluontoisuuden johdosta. Modaalisuus liittyy uskottavuuteen, ja nämä molemmat liittyvät kiinteästi kertomuksen tulkintaan. Uskottavuuden ja epäuskottavuuden raja on häilyvä ja tilannekohtainen, kuten kertomusten tulkinta muutenkin. Modaalisin keinoin kertoja osoittaa omaa asennoitumistaan kertomaansa ja siten ohjaa vastaanottajaa tulkitsemaan kertomusta toivomallaan tavalla. Etenkin yliluonnollisia kokemuksia kerrottaessa kertojan evaluaation merkitys korostuu.

Edellisissä analyysiluvuissa tarkastelemani kerronnan rakenteita jäsentävät elementit ja kerronnan virran keskeyttävät seikat ovat mukana ohjaamassa kertomuksen tulkintaa. Parenteesien ja referointien johtoilmauksin kertoja ohjaa vastaanottoa ja antaa viitteitä tulevasta tai edeltävän oikeasta tulkinnasta (kuten esimerkissä 18 s. 36). Referointi taas kertoo tapahtumahetkessä esitettyjä kommentteja ja arvioita, jotka tukevat kertojan kertomuksessa esittämiä tulkintoja. Näköhavaintoreferaattia täsmentävä parenteesi, jossa kertoja kuvaa näkemäänsä hiihtäjää yksityiskohtaisesti, vahvistaa havainnon uskottavuutta ja todenmukaisuutta (ks. 19 s. 37). Myös kertojan toistolla korostamat kohdat ohjaavat vastaanottoa (ks. 15 ja 16 s. 35).

Vastaavasti kuin kerronnan rakenteista voi kertojapositiosta tehdä päätelmiä kertojan suhtautumisesta: mitä lähemmäksi kertomusta kertoja itsensä sijoittaa sitä todellisempi

kertomus on (Smith 1981, 168–171). Toisaalta kertojan läheinen itsensä positiointi voi viestiä kertojan läheisyydestä ja mieltymyksestä kerrottuun aihepiiriin (mm. Siikala 1984, 131–133). Aineistoni kertomuksissa kerrotun kokemuksen henkilökohtaisuus on vahvasti läsnä. Kertoja painottaa omaa osallisuuttaan muun muassa ensimmäisen persoonan persoonamuodoilla ja käyttämällä paljon persoonapronominia *minä*.

Yksittäisenä selvästi erottuvana modaalisena piirteenä tarkastelen aineistossa toistuvaa diskurssipartikkelia *kyllä*. Auli Hakulinen on tarkastellut *kyllä*-diskurssipartikkelin käyttöä keskustelussa. Sen lisäksi että *kyllä* esiintyy vastauksena kysymykseen, tarjoukseen tai muuhun ehdotukseen, Hakulinen on havainnut *kyllä*-partikkelia käytettävän vakuuttamisessa ja myöntämisessä etenkin arkaluontoisia toimintoja, epäileviä ja erimielisiä kantoja käsiteltäessä. *Kyllä*-partikkeli suuntautuu vastaanottajan epäilyihin, mutta se voi kohdistua myös puhujan omiin epäilyihin. (Hakulinen 2001b, 422–432.)

Aineistossani *kyllä* toistuu diskurssipartikkelina etenkin ensimmäisen kertomuksen johdantosekvenssissä ja kertomuksen arviojaksoissa vahvistamassa kertojan mielipidettä tai kokemusta.

26, TKU/A/67/58

- OSR: ei? ei minä *kyllä* pidän tuota että *kyllä* se pitsäs olla nii että (.) niin että, niin että, >lujat hermot.< (.)\luja? veri,
 LH: [mmm]
 OSR: [\nor]maali? /veri. [*joo*]
 LH: [*mm* että] verestä se [niinku johtuu]
 OSR: [verestä >minä] *kyllä* piän niin< että verestä se riippuu, juu, herkkäveriset ja herkkähermoset, ei *ne kestä kaikkia*
 LH: (mmm) että >lujaverinen< sen näkkee
 OSR: joo >lujaverinen se< *pittää olla*
 LH: sinä et oo näh[ny.]
 OSR: [no=]/olen minä *kyllä* *näheny.*
 LH: no kerropp[as,]
 OSR: [jheh] hehhh (ARV) /minä. *kyllä*? /olen. nähny, ja se *kyllä*? /oli, <\ku:mmitus?> >mikäpä tuossa,< ja sen minä *kyllä* (.) tietän että missä *se johtui.* (.) (1)
 --
 LH: (10) ja silloin huomasi ettei se olekaan
 OSR: ni silloin minä huomasin kun se häipy (.) ja eikä ja eikä se tullut minkäänlaista suksen jälkiä. (.) joo (11) *minähän /*kyllä* arvasin, ja sinä se oletkin se tuttu. äijä hiihtelemässä,* (.)

Varsinaisessa kerrontajaksossa *kyllä* esiintyy vain muutaman kerran koko aineistossa. Kolme kerta *kyllä* esiintyy kieltosanan yhteydessä, jolloin se suuntautuu kertojan omaan epäilyyn tilanteesta ja vahvistaa hänen odotusten vastaista tulkintaa tapahtumasta.

27, TKU/A/67/58

OSR: (6) no /ei poron jälkiä? *kyllä /ei* ole eikä se tullut, se (.) /*eikä* se tullut *kyllä* se ne suksien jälkiä.

28, TKU/A/68/385

OSR: /mutta sehän meniki tuonnemaks sitä samaa tietä missä minä. ja minähän? /piirsin ku (mihe) liito-< liittopaikat kun se< minä ohitte, niitä, ja *piera /*ei kyllä tullu*, sillon.* (.)

Esimerkissä 28 kohta on kertomuksen merkityksen rakentamisen kannalta oleellinen, koska se todentaa, että IP on poikennut sovitulta reitiltä, jolloin OSR voi nähdä hänet hiihtämässä muualla.

Vaikka kertomuksiin useimmiten kuuluu itsenäinen arvioiva jakso, jossa kertoja esittää eksplisiittisiä kommenttejaan ja arvioi kertomaansa, on kertojan suhtautumiseen viittaavia modaalisia elementtejä läpi kertomuksen. Kertomuksen tulkinta ja saamat merkitykset syntyvät siis sisällön ja muodon sekä niihin upotettujen modaalisten viitteiden vuorovaikutuksessa. Kertomuksen muoto ja korostukset varioivat toisintojen välillä, mutta välitetty tulkinta ja kertojan vakava suhtautuminen säilyvät. Tämä modaalisuuden pysyvyys käy ilmi muun muassa modaalisen *kyllä*-diskurssipartikkelin vahvistamista tulkinnoista ja päätelmistä. Samoin kertojaposition pysyminen yksikön persoonamuodoissa osoittaa kerrotun totuudellisuutta ja ennen kaikkea sitä, että kertoja välittää kertomaansa itse koettuna ja totena.

4. Päätelmät

Konteksti vaikuttaa kertomusten merkitykseen ja tulkintaan paljon. Kerrontatilanteen osallistujien odotukset ja tiedot toisistaan sekä itse kertomuksesta johdattelevat kerrontaa ja sen tulkintaa. Omassa tutkimusaineistossani kerrontatilanne pysyy samankaltaisena kaikilla toisintokerroilla, mutta kertomuksen asema diskurssissa vaihtelee. Vaikka haastattelijan johdantosekvenssissä asettamat kysymykset suuntaavat kerrontaa, voi kertoja sivuuttaa kysymyksen ja kertoa mielensä mukaan jostakin muusta diskurssin puitteissa. Analysoimani kertomusten tulkinnat eivät eroa toisistaan suuresti, mutta niissä esitetyt korostukset ja painotukset varioivat. Ensimmäinen kertomus osoittaa kertojan lujaverisyyttä eli kykyä yliluonnollisiin kokemuksiin kuten kummituksen näkemiseen. Jälkimmäisessä kertomuksessa korostuu narratiivisuus, kun kertoja kertoo kertomuksen itse kertomuksen tähden. Tulkinnan pysyvyyteen vaikuttanee aiheen vakavuus ja kertojan vakavamielinen suhtautuminen.

Tutkimuksessani olen analysoinut kertomuksen jäsentymistä skemaattisiksi jaksoiksi ja näitä jaksoja erottelevia kerronnan keinoja. Näistä segmentoivista keinoista tarkkailin aloittavia konstruktioita ja paralleleleja jakson sisäistä koheesiota lisääviä syntaktisia seikkoja. Jo kertomuksen rakenne ohjaa tulkintaa ja kertomuksessa korostuvia merkityksiä. Epälineaarinen niin sanotusti spiraalimainen kertomusrakenne antaa kertojalle tilaa vakuuttaa kuulijoita ja korostaa todenmukaisuutta, kun taas labovilaista skeemaa noudattavassa kertomuksessa painottuu kerronnallisuus ja huipennus.

Kerronta ei jatku kautta linjan yhtenäisenä, vaan sen virrasta nousee joitain erityisiä kohtia, joissa kerronta hidastuu tai pysähtyy. Aineistossani tällaisiksi hidastaviksi merkitseviksi keinoiksi osoittautuivat toisto, parenteesit ja referointi. Kertoja pysäyttää varsinaisen kertomuksen kohdissa, joissa hän selventää tai tarkentaa kertomaansa tai korostaa sanomaansa toistolla. Parenteesit ja referoinnit erottuvat muusta kerronnasta syntaktisesti, referoinnit eritoten aikamuotonsa eli presensin perusteella. Vaikka aineistossani parenteseja on niukasti, ovat ne joissain kohdin erityisessä asemassa tulkintaa ohjaamassa.

Koodit ja koodinvaihdon voi ajatella olevan kerronnan keinojen kattotermi, ja kerronnan keinojen saavan merkityksiään koodinvaihdon myötä. Teorialuvussa esitin, että koodia voisi verrata kertomusperinteen eri lajeihin ja niiden ominaispiirteisiin.

Tämän tutkimuksen puitteissa en ole tarkastellut näitä eri lajien välisiä piirre-eroja, kertomuslajien koodeja, mutta aineistossani on havaittavissa kertojalle ominainen kerrontakoodi.

Myös prosodiset piirteet jätin tutkimukseni ulkopuolelle, vaikka niillä on suuri vaikutus merkityksen muodostumiseen ja tulkintaan. Koska Ola Samuel Rasmus on ääneltään ilmeikäs ja prosodisesti kiinnostava kertoja, olisi kiinnostavaa jatkaa hänen kerrontatyylinsä tarkastelua nimenomaan prosodiselta kannalta. Prosodisten toistuvuuksien näkökulmasta erityisen mielenkiintoista olisi tarkastella suomen- ja saamenkielisiä toisintoja rinnatusten, jolloin kiteytyneet prosodiset kerronnan piirteet nousisivat erityisen hyvin esiin. Toisaalta tarkka kertojan asennon- ja koodinvaihdon analysointi antaisi vielä lisää näkökulmia ja tukea merkityksen muodostumisen tarkasteluun.

Tämän tutkielman tavoitteiksi asetin kertojan suhtautumista ilmentävien kielellisten keinojen tarkastelun. Modalisuus kielellistyy kertomustoisinnoissa monipuolisin keinoin läpi kerronnan. Myös tutkielman piilotavoitteeksi asettamani kulttuurintutkimuksen aineiston hyödyntäminen kielitieteellisen tutkimuksen materiaalina osoittautui erittäin toimivaksi ja kiinnostavaksi. Sen lisäksi että aineisto on olemassa, siitä on todennäköisesti tehty tai tekeillä tutkimusta kulttuurintutkimuksen näkökulmista. Omaa tutkimustani aloittaessani pelkäsin, ettei minulla ole mitään uutta annettavaa tutkimuskohteen tarkasteluun. Nyt tutkimustyön päätteeksi voin todeta, että vaikka pääteipiste on sama – modaaliteetin pysyvyys toisinnosta toiseen – on reitti siihen ollut erilainen. Pikemmin kuin jo tehdyn tutkimuksen toistavana näen nämä eri tieteenaloilla tehdyt tutkimukset toisiaan tukevin.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Turun yliopisto Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkisto, Talvadas-aineisto, Ola Samuel Rasmuksen esittämät suomenkieliset kertomustoisinnot Kevovuoman vainajasta

TKU/A/67/58 haastattelija Lauri Honko (=LH)

TKU/A/67/60 haastattelija Juha Pentikäinen (=JP)

TKU/A/67/112 haastattelija LH, JP

TKU/A/68/385 haastattelija JP

Lähdekirjallisuus

Alasuutari, Pertti 2011: *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Babcock-Abrahams, Barbara 1976: The Story in the Story. Metanarration in Folk Narrative. – *Folk Narrative Research*. Studia Fennica 20. (toim.) Pentikäinen, Juha & Juurikka, Tuula. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 177–184.

Bennett, Gillian 1986: Narrative as Expository Discourse. – *Journal of American Folklore* 99. 415–434.

Enges, Pasi 2012: *"Minä melkein uskon"*. *Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenon-saamelaisessa uskomusperinteessä*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 338. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.

Goldstein, Kenneth S. 1964: *A guide for field workers in folklore*. Hatboro, Pennsylvania: Folklore Associates.

Gumperz, John J. 1982: *Discourse strategies*. *Studiens in Interactional Sociolinguistics* 1. Cambridge: Cambridge University Press.

Haakana, Markku 2005: Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Puheen ja ajatusten referointi valituskertomuksissa. – *Referointi ja moniäänisyys*. Tietolipas 206. (toim.) Haakana, Markku & Kalliokoski, Jyrki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 114–149.

Hakulinen, Auli 1997a: Johdanto. – *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toinen painos. (toim.) Tainio, Liisa. Tampere: Vastapaino. 13–17.

- 1997b: Vuorottelujäsennys. – *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toinen painos. (toim.) Tainio, Liisa. Tampere: Vastapaino. 32–55.
  - 2001a: Kuka puhuu kertomuksessa eli naisten kutsut. – *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. (toim.) Laitinen, Lea; Nuolijärvi, Pirkko; Sorjonen, Marja-Leena & Vilkuna, Maria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 816. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 313–330. Ilmestynyt alun perin *Naistutkimus*-lehdessä 1990/1.
  - 2001b: Eräistä diskurssipartikkelin *kyl(lä)* käyttötavoista keskustelussa. (suom. Marja-Leena Sorjonen) – *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. (toim.) Laitinen, Lea; Nuolijärvi, Pirkko; Sorjonen, Marja-Leena & Vilkuna, Maria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 816. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 412–434. Ilmestynyt alun perin 2001 nimellä *On some uses of the discourse particle kyl(lä) in Finnish conversations* teoksessa *Studies in interactional linguistics* (toim.) Couper-Kuhlen, Elisabeth & Selting, Margret.
- Helasvuo, Marja-Liisa 1991a: Velipojalta kuultua: kuinka aikamuodot jäsentävät kertomusta? – *Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä*. (toim.) Laitinen, Lea; Nuolijärvi, Pirkko & Saari, Mirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 77–86.
- 1991b: Syntaktiset rakenteet kertomuksen jäsennyksen osoittimina. *Virittäjä*. Helsinki: Kotikielen seura. 33–47.
- Honko, Lauri 1985: Rethinking Tradition Ecology. – *Temenos* 21. 55–82.
- Huuskonen, Marjut 2004: *Stuorra-Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 986. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jauhiainen, Marjatta 1982: Tutkimushaastattelu folkloristin näkökulmasta. – *Kulttuurin kenttätutkimus*. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisuja 9. Kulttuuri ja kieli 1. (toim.) Suojanen, Päivikki & Saressalo, Lassi. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos. 177–193.
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1988: *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta*. Tietolipas 90. 1982. (toim.) Järvinen, Irma-Riitta & Knuutila, Seppo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Koski, Kaarina 2007a: Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyys haasteena 'kertomusten' tarkastelussa. – *Elore vol. 14, 1/2007*. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. www.elore.fi/arkisto/1_07/kos_c_1_07.pdf viitattu 7.4.2014.
- 2007b: Narratiivisuus uskomusperinteessä. – *Elore vol. 14, 1/2007*. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. www.elore.fi/arkisto/1_07/kos_c_1_07.pdf viitattu 16.3.2014.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Longacre, Robert 1989: Two Hypotheses Regarding Text Generation and Analysis. – *Discourse Processes 12*. 413–460.
- Mäntynen, Anne 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 926. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perinteentutkimuksen terminologia: www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm viitattu 5.5.2014.
- Raevaara, Liisa 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. – *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toinen painos. (toim.) Tainio, Liisa. Tampere: Vastapaino. 75–92.
- Routarinne, Sara 1997: Kertomuksen rakentaminen. – *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toinen painos. (toim.) Tainio, Liisa. Tampere: Vastapaino. 138–155.
- 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 903. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sacks, Harvey 1974: An Analysis of the Course of a Joke's Telling in Conversation. – *Explorations in the Ethnography of Speaking*. (toim.) Bauman, Richard & Sherzer, Joel. Cambridge: Cambridge University Press. 337–353.
- 1992a: *Lectures on Conversation*. Volume I. (toim.) Jefferson, Gail. Cambridge: Blackwell Publisher.
- 1992b: *Lectures on Conversation*. Volume II. (toim.) Jefferson, Gail. Cambridge: Blackwell Publisher.
- Seppänen, Eeva-Leena, 1997: Osallistumiskehikko. – *Keskusteluanalyysin perusteet*. Toinen painos. (toim.) Tainio, Liisa. Tampere: Vastapaino. 156–176.

- Siikala, Anna-Leena 1984: *Tarina ja tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1987: Kertomus, kerronta ja kulttuuri. – *Kieli, kertomus, kulttuuri*. (toim.) Hoikkala, Tommi. Helsinki: Gaudeamus. 98–117.
- Smith, Georgina 1981: Urban Legend, Personal Experience Narrative and Oral History. Literal and Social Truth in Performance. – *Arv: Nordic Yearbook of Folklore* 37. 167–171.
- Vasenkari, Maria & Pekkala, Armi 1999: A path to an understanding. Construction of life story in a research interview. – *Ingrians and Neighbours. Focus on the Eastern Baltic Sea Region*. Studia Fennica Ethnologica 5. (toim.) Teinonen, Markku & Virtanen, Timo J. Helsinki: Finnish Literature Society. 61–82.
- VISK = Hakulinen, Auli; Vilkuna, Maria; Korhonen, Riitta; Koivisto, Vesa; Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7 viitattu 5.5.2014.

Liite 1

Litteraatiomerkinnot

Sävelkulku:

.	voimakkaasti laskeva intonaatio
,	lievästi laskeva intonaatio
?	(voimakkaasti) nouseva intonaatio
/	sana tai tavu lausuttu ympäristöään korkeammalta
\	sana tai tavu lausuttu ympäristöään matalammalta

hermot painotus tai intonaation nousu

Päällekkäisyydet:

[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	tauco, pisteiden määrä viittaa tauon pituuteen (.) lyhyt (...) pitkä
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa

Muuta:

><	nopeutettu jakso
<>	hidastettu jakso
**	ympäristöään hiljaisempi jakso
:	äänteen pidennys
hhh	voimakas uloshengitys, hengähdys
hehe	naurua
@	äänen laadun muutos
#	nariseva ääni
<	katkos puheen virrassa, glottaaliklusiili
-	(tavuviiva) sana kesken
(nje)	epäselvästi kuultu jakso
(abc)	tutkijan muut merkinnät, kommentit yms. Suluissa olevat suluissa oleva kirjaimet viittaavat hahmottelemaani skemaattiseen rakenteeseen, numerot Pasi Engesin hahmottelemiin analyysiyksiköihin, joita käytän myös omassa tutkielmassani.

Liite 2

Ola Samuel Rasmuksen kertomustoisinnot Kevovuoman vainajasta

Kertomuksen skemaattinen rakenne

Aloitius (AL) ja orientaatio (O):

Ola Samuel Rasmus lähtee kaverinsa Ingan Pieran kanssa hakemaan poroja Kevovuomasta. He lähtevät hiihtämään eri suuntiin.

Komplikaatio (K):

Ola Samuel Rasmus näkee miehen hiihtävät edempänä, luulee tätä Ingan Pieraksi ja lähtee hiihtämä tätä kiinni. Hän ei kuitenkaan saavuta hiihtäjää eikä löydä suksenjälkiä.

Tulos (T):

Kun hän palaa heidän yöpaikalleen, Ingan Piera tulee päinvastaisesta suunnasta.

Arvio (AR):

Myöhemmin hän kuulee, että Kevovuomaan on muinoin poropaimenessa kadonnut mies, ja tulkitsee näkemänsä hiihtäjän kummittelevaksi vainajaksi.

Kertomukset

TKU/A/67/58

LH: no tuota (.) onkos sinulla mittään mielipidettä siitä minkälaisille (.) ihmisille nämä tämmöset outatasakset sattuu, että näkeekö niitä kaikki,

OSR: e:i? ei minä kyllä pidän tuota että kyllä se pitsäs olla nii että (.) niin että, niin että, >lujat hermot.< (.)\luja? veri,

LH: [mmm]

OSR: [nor]maali? /veri. [*jooH*]

LH: [*mm* että] verestä se [niinku johtuu]

OSR:

[verestä >minä] kyllä piän niin< että verestä se riippuu, juu, herkkäveriset ja herkkähermoset, ei *ne kestä kaikkia*

LH: (mmm) että >lujaverinen< sen näkkee

OSR: joo >lujaverinen se< *pittää olla*

LH: sinä et oo näh[ny.]

OSR: [no=]/olen minä kyllä *näheny.*

LH: no kerropp[as,]

OSR: [jheh] hehhh (ARV) /minä. kyllä? /olen. nähny, ja se kyllä? /oli, <[ku:mmitus?> >mikäpä tuossa,< ja sen minä kyllä (.) tietän että missä *se johtui.* (.) (1) @ se on ennen vanhaa niin=ku, /ennen vanhaa niin=ku tuossa kevovuomassa. /siellä oli yksi vanha ukko. (.) ukko siellä poromettässä siellä syystalvella taikka taikka kaamolla. (njee mm) saanu surmansa hukkunu siihen poromettässä,* ja eikä ole (.) eikä ole löytynyt. (AL, O)(2) ja se justiinsa se saman aikana saman aikana minäki sattuun sattuun siellä käymään (.) (nja) poron hommissa (K) >ja sitten? /minä näin,< (.) että sehän hiihtelee (3) ei ollu ei ollu vyö ympäri >mutta tuota< se oli paljasta paljas palssa¹ päällä, (.) kulunut paltsa, (.) (4) ja se hiihtää niin hiihtä=hiihtelee ja minä, /minähän ajattelin jokohhan minun kaveri. \on siellä /mitä /mitä se /siellä. eihän meillä ollut liitto, että -tä siellähän pitäis olla. */mikä mahtaa. /mikä mahtaa, olla. jokohan* se porot, on siellä ja siinä siinä niitä jälkiä jälkiä, seuraa. (.) (5) /minään lähin sinne hiihtämään ja minä hiihtelin ja hiihtelin ja se ja se /rupiaa se äijä (.) kun se minä=ajattelin kun se näkkee /minua se sehän niin (##) että lisää vauhtia että sehän? /pakkoon. lähtee, ja minähän hiihtelin sinne että minä (.) että minä pääsen sen (.) sen suksen jälkeen, että minähän (.) <painelen> perrään (.) (6) no /ei poron jälkiä? kyllä /ei

¹ poron taljasta ommeltu takki, pelski

ole eikä se tullut, se (.) /eikä se tullut kyllä se ne suksien jälkiä. (ARV K:ssa) (7) minähän sen ajattelin ja minä sanoin \jaa sinä se oletkin joka olet joka olet ennenkin jo (.) ennenkin jo on nähnyt nähnyt sinua *ukot* siellä ja ja sinä se olet ja /menehän sinä \rauhassa (.) (T)(8) minähän pyöräitin, \takasin? ja minun kaveri justiinsa tuli justiinsa tuli minun kaveri kaveri /aivan, toisessa, suunnassa kotan luona (.) kodan luokse

LH: ihan samana päivänä

OSR: samana iltana heti kun minä tuolla (.) pöyräytin takasin ja hänkin tuli (.) aivan toisessa *suunnassa,*

LH: (9) kuinka lähelle sinä pääsit sitä (.) joka hiihti siellä tai [meni siellä]

OSR:

[ky:llähän] se oli päässy minä noin kyllä se kyllä se minä pääsin noin että (.) että kolme neljäkymmentä metriä

LH: (10) ja silloin huomasit ettei se olekaan

OSR: ni silloin minä huomasin kun se häipy (.) ja eikä ja eikä se tullut minkäänlaista suksen jälkiä. (.) joo (11) *minähän /kyllä arvasin, ja sinä se oletkin se tuttu. äijä hiihtelemässä,* (.)

LH: no (.) muistatko että sinulla olisi ollut tämmösiä tapauksia tai –

TKU/A/68/385

Taustalla kuuluu astioiden kilinää ja puheensorinaa; haastattelu on ilmeisesti tehty tuvassa tai vastaavassa suuressa tilassa. Ola Samuel Rasmus polttaa tupakkaa tai piippua haastattelun aikana, mutta olen jättänyt litteroimatta osan hengähdyksistä ja hengenvedoista.

OSR: (edeltävä kertomus jo kuolleesta Jouhkavaarista, jonka OSR näki) joo. >ja sen piduinen, se.< (.) .hh ja se on /sii siitä, ja sem=minä olen nähny. ja se on, mitä minä olen nähny .hh tuota semmosta \kummituksia, /se /on kyllä, toinen minä, olen? kertonut, teille, sen jonka tuolla. \näin (..) @*sen vanhan äijän joka /on hukkun. se poro-*@ (OSR madaltaa ääntään) .h poropaimennusreisusta (...)

JP: #hmm# min=en nyt oikein muista sitä oliko se (.) siellä, skaidissa vai,

OSR: ei se ollut, ei se ollut skaidissa. se /oli tuossa se oli kevo- kevuomassa, tuoh pohjoisen maijok- maijokhaaran latvassa. (.) joo (.) ei se? ole, skaiti, se (.) hhh

JP: ## minkäslainen tapaus, >kun minä en sitä< muista sitä, varmaan kertonu, mutta minä en nyt sitä muista, [sie kertoit si-]

OSR: (AL, O)(1) [mmm (.) no se] sehä oli se oli /justiinsa. vähän ennen (.) vähän ennen joulua. tuo inkan piera, tuli /tännä tuolta ja tuli tännä? ja pyysi minua kaveriksi tuonne siellä oli< (.) /siellä oli poron- porotokka taikka poro- semmonen >tsoove,< (.) joo .hh että he< että he lähtevät sen sen hakemaan, ja kattomaan, /sieltä ja hakemaan *jos löytävät, ni* \että me tuomme \tänne=ne (.) (2) (@) no? /me lähemme. täältä ja .hh ja me menemme suoraan sen (.) haaran latvaan siinä on oikeen iso tuo .hh(niiskaus) turvekammio. ja me oltiin. sieltä \yötä poltinpakkanen vielä, mutta /kuu:tamo niin, \kun, au:rinko. oltiin sieltä yötä. kun se rupesi vähän< vähän /aamunkoitto (.) niin me< /niin me, \lähemme. ja teemme tietysti (.) ja suunnitelmat, /mihin se piera, lähti /ja mihin? minä *lähen.* hh (..) (K)(3) mutta /piera /riivattu eihän se lähteny, ku< niin kun meillä? puhetta oli, (.) ja jos olisi sinne suoraan lähteny \se oli justiinsa, tullu, <*\sen poroparttion luokse juu ja me olisimme löytäny*> /mutta sehän meniki tuonnemaks sitä samaa tietä missä minä. ja minähän? /piirsin ku (mihe) liito-< liittopaikat kun se< minä ohitte, niitä, ja *piera /ei kyllä tullu, silloin.* (.) (4) <no> minähän? /tuln vähän, toista tietä, missä olin *mennyt (ties-) tuolta.* mutta en? /minä nähnyt, enkä vuohtunu, minkäänlaista *\poron jälkiä. siellä* (.) ja /minä hiihtelen, .h tai tuo-.h tuonne sen sen >pohjoishaaran \latvaan< siinä /on, \paju?pensikoita, mutta ei ole< ei ole näin tihä. se /on niin kun (--). ja /minä näin tuossahan. se ä:ijä. /mi:nun kaveri. tuossahan se hiihtää \riivattu, no /mihin se koira, on jääny, .hh se on vissiin piär-.h se on vissiin hh *se koirariepu. se on< se on* löytäny, myrkkyä. (.) (5) /minähän lähen perrää. (.) *hiihtelemmään ja* (.) ja /minä hiihtäsin ja hiihtäsin, (.) ja se /männee kyllä *niin* /minä /ajattelin >*no mutta*< /joo. (.) /piera palttoon, sieltä (.) sieltä /on tietysti, huomannut, *että* poron jälkiä. \on \siellä .hh ja: sen takia se mennee niin nopiasti. (.) no /minähän kyllä, koitin, koitin taka:-ajoa, mutta /se menee. *rietas,* (.) /minä ajattelin kun se (ku) se

/oja, on näin, ja< ja se mennee. \nui se \äijä, (.) minä ajattelin minähän hiihtän, tästä, \että näin. että se< se suksen, jälki kuitenkin, tulee vastaan. *se ei \auta,* (.) no /minähän hiihtin, \niin ja kiersin sitten, tuolta ympäri. /ei /vuohtunu, mittään. (.) **(T)(6)** no /minähän hiihtin tietysti suoraan, >kotan luokse,< (.) /justiinsa, pieraki oli, justiinsa. tuli, \hänkin, mutta se /tuli jo, tuolta ai- aivan, toi*se päin* .h toisessa, suunnassa. (.) *ja minä, kyllä?*/minä kerroin, /pieralle, heti. (.) /ja piera? se sanoi /se on se sama, minkä< jonka hänkin, on nähnyt jo pari kertaa, /se on se sama. *ukko.* (.) eihän se ole, sitä *e- (.) tai* /sitä, *\parempaa.* /taikka sitä *kummempaa.*

JP: (.) no mitähän varten se ukko mistä se oli siihen tullu. oliko se

OSR: **(ARV)(7)** /no se oli< se oli tullu, \tietysti se on se< se on se oja. on \semmonen että .h se mennee joskus. /maan alla sieltä, ja, joskus se ilmenee. ja /mistä ilmenee, se on semmonen niinku a:van- aua- mikä. se on se avan- /no avanto, (.) *joo* /ja se <oikein syvä.> .hh >tietysti ja< taas taas se< taas se häipyä, \siihen ja menee maan alle ja jos- /joskus, taas nousee. /taas on, reikä. (.) .hhh >/ja se arvellen se< ukko, silloin silloin joka oli (.) *poroja paimentamassa, sehän tietysti* pudo- pudonnu. \se jou- jonku- jonkun avantoon. ja se on siellä. ja se=se kummittelee, ja se=se tulee näkyviin. (.) *joo* sen /tiesivät, että siihen /on mennyt, ukko kyllä. >mutta ei ole< ei /ne löytänyt, ei missään,

JP: ja pierakin on nähnyt siinä

OSR: ja pierakin on nähnyt, sen sen äijän,

JP: minkälainen tapaus /hänellä oli,

OSR: sen /täydyt, kyllä kysyä pieralta itseltään. *joo ei se ole piera niin kovin, paljon siitä on nähnyt,* /mutta on se kertonut sen verran [että hän .hh] on nähnyt.

JP: [-ttä hän on nähny]

Viitekertomukset

TKU/A/67/60

Äänite alkaa kesken haastattelun, joten varmaa tietoa edellisestä puheenaiheesta ei ole. Lisäksi äänite on hieman epäselvä, joten prosodisista piirteistä, etenkin intonaatiosta on paikoi vaikea saada selvää.

JP: sinä päivänä vuodessa jollon se oli [kuollu]

OSR: [/joo, (.)] /joo, /joo, taikka, kätetty. (.) /eiköhä=se. tämä, olis \vielä. (ve-) pikkuse. (...) mutta tuopa? /on hyvä. kyllä /se tekkee, hyvää (.) se tekkee hyvää. (.) /kyllä se tästä jos se /ville lupia /kaveriksi, joikuman,.hh pie- pie- pietässöö \suuri \pietari kyllähän? me joikassimme, (kyhä) sem ison. \pietarin, hehehehe (...)

JP: että oliko se joka vuosi, siis kun se

OSR: **(1)** se oli joka, vuosi, (.) sen /vuosiaika, koska se on tapahtunu. (.) mutta ei (.) ei ei joka, aika, mutta sen juuri sen sen aikan, koska se on *tapahtunut* (.) joo (.) **(2)** @ /näät tuolla, kun mennään kevovuomaan, (sa-) kun tuolla kun olin porohommissa /minäki,< ja se oli ennen joulua (.) ennen joulua oli on ennen vanhaa sieltä (.) on yksi poro- (.) (mmh) poropaimentaja, vanha, ukko on siellä (.) on siellä saanut, surmansa. ja eikä sen, e-eikä sen, ole eikä, se ole löydetty. /ja jussiinsa minä, j=olin /ennen joulua, *tuota* /ja /jussiinsa minulleki< ilmesty. jussiinsa siinä. *aikana,* (@) (.) \joo (.) se on nim=määräaikas, niistäkin, (.) **(3)** ja se on tuo /sama, äpärä, kuka sen kuulee, se on samalla se on /vaarallinen, (.) joo (.) jos niitä? sanoja tie,- .h jos niitä? sanoja, tietää että miten, miten, se- että /miten. se /pittää niillä sanelee niin niin se on vaara*llinen* .hh – – (jatkuu uusi kertomus)

JP: (1) no (.) /onko noita kufihtaria. (.) nähny täällä kukaan /muistatko, sinä

OSR: ky:llähän? ne tietysti sanov-, että=että=että he /näki, kufihtarin, mutta lieneekohan /se totta. (.) kum=minä en ole nähnyt, \niin .hh niin kerran, olen nähnyt mutta eihän? /se ollukkaan, /kufihtar.

JP: (2) mikäs se [oli]

OSR: [mutta] se oli semmonen joka oli ennen vanhaa oli tietysti hukkunu siihen tunturiin, (.) \ja minä satuin kulin< satuin, kulkemaan justiinsa siinä siinä aikana. koska se oli hukkunut. (.) sitä paikan \lähelle ja /sit silloin< silloin se ilmesty? minulle. *jooh* (.) ingan pieran kanssa me olimme, sieltä, tunturissa. (3) ja se oli< miten se oli se /ingan piera, se oli oli vissiin etellisenä, vuotena, nähny sen saman, äijän. \mutta sen äijältä oli vissiin /sillon? jo porotokkakin. *mukana.* (.) *sen sen hukkunu, hukkunu, äijältä.* ja /pororeisu- pororeisusta se oli se /ukko. ku se hukkui sinne. >vissin se on tietysti< pu:onnu siihe siihen syvään, kuruun, semmonen vesikuru. se on siellä \semmosia, kuruja.

JP: no onko se tuo pieskin, piera, nähny kufitaria, /ootko sinä /siitä kuullu.